

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Sofie Eriksson

Ett ifrågasättande av
likadelningsprincipen
Särskilt med beaktande av skadestånd och
brottsskadeersättningar mellan makar

Examensarbete
30 högskolepoäng

Eva Ryrstedt

Familjerätt

VT 2012

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	4
FÖRKORTNINGAR	5
1 INLEDNING	6
1.1 Introduktion	6
1.2 Syfte och frågeställningar	7
1.3 Metod och material	7
1.4 Disposition	8
1.5 Avgränsningar	9
2 ALLMÄNNA REGLER	11
2.1 Äktenskapsbalkens framväxt och införande	11
2.2 Egendomslagen	12
2.2.1 Allmänna utgångspunkter	12
2.2.2 Giftorättsgods	12
2.2.3 Enskild egendom	13
2.2.4 Egendom av särskilt slag	14
2.2.5 Egendom av personlig art	14
2.3 Bodelningsförfarandet	15
2.3.1 Allmänna utgångspunkter	15
2.3.2 När skall en bodelningen ske	16
2.3.3 Vad skall ingå i en bodelning	16
2.3.4 Lottläggning och andelar	17
3 RELEVANTA REGLERINGAR	19
3.1 Skevdelningsregeln	19
3.1.1 Skevdelningsregelns framväxt	19
3.1.2 Syftet med skevdelningsregeln	20
3.1.3 Skälighetsbedömning	20
3.2 Avräkningsmöjlighet	21
3.2.1 Skuldtäckning	21
3.2.2 Syftet med skuldtäckning	22

3.3	Vederlagsregeln	22
3.3.1	Vederlagsregelns framväxt	22
3.3.2	Syftet med vederlagsregeln	23
3.4	Underhåll efter äktenskapsskillnad	24
3.4.1	Underhåll	24
3.4.2	Engångsunderhåll	25
3.4.3	Syftet med underhållsreglerna	26
4	LIKADELNINGSPRINCIPEN	27
4.1	Likadelningsprincipens framväxt	27
4.2	Likadelningsprincipen syfte	28
4.3	Principen i förhållande till andra familjerättsliga regler	29
4.3.1	Avsteg genom skevdelningsregeln	29
4.3.2	Principen i förhållande till vederlagsregeln	30
4.3.3	Principen i förhållande till underhåll	31
5	ERSÄTTNING TILL BROTTSOFFER	32
5.1	Skadestånd	32
5.2	Brottsskadeersättning	33
5.3	Syftet med skadestånd och brottsskadeersättning	34
6	PROBLEMATIKEN FÖRE 2007 ÅRS LAGÄNDRING	36
6.1	Inledning	36
6.2	Undantagande av särskild egendom	36
6.2.1	Regleringen	36
6.2.2	Problematiken	37
6.3	Kompensation för den andra makens skuldtäckning	38
6.3.1	Regleringen	38
6.3.2	Problematiken	39
6.4	Svea Hovrätts dom 2002-06-07 mål nr: T 5446-01	40
6.4.1	Bakgrund	40
6.4.2	Parternas talan	40
6.4.3	Domslut och domskäl	41
7	2007 ÅRS LAGÄNDRING	42
7.1	Uppdraget	42
7.2	Ds 2005:34	42
7.2.1	Utgångspunkterna	42
7.2.2	Undantagande av vissa ersättningar	43

7.2.3	Ny skevdelningsregel	44
7.2.4	Ny vederlagsregel	44
7.3	Prop. 2006/07:32	45
7.4	10 kap. 2a § första stycket ÄktB	47
7.5	11 kap. 4a § första stycket ÄktB	48
8	ANALYS	49
8.1	Är dagens bodelningsregler förenliga med vår syn på äktenskapet	49
8.2	Likadelningsprincipen	51
8.3	Lagändringen 2007	53
8.4	Avslutande kommentarer	55
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	57
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	60

Summary

The introduction of the 1920 Marriage Code created a more equal marriage, as the husband's dominance over the wife and their shared marital estate was dissolved. A new principle was created to replace the old system. This entailed each of the spouses to own their own property and to be responsible for their own debts. The new system's main principle was that the property between husband and wife should be divided equally amongst themselves. The view on marriage changed during the 20th century and in 1969 a legal committee was appointed to revise the area of family law as a whole. The results of the committee's work changed the area of family law greatly, resulting in the Marriage Code of 1988. The Code aspired to create more equality between men and women and the new law sought to safeguard the independence of the spouses. However, the new legislation retained the basic principles of family law introduced by the 1920's Code in combination with the principle of equality on division – resulting in that the marital estate, in the case of a divorce, as a main principle should be divided equally.

The aim of this thesis is to investigate whether the principle of equal division stands in accordance with the present rules concerning the material estate and the changed view of marriage. I will also seek to examine if the strong position given to the principle of equal division is justified. This will be achieved by analysing the principle's position in respect to other family law regulations and especially the one regarding compensation, introduced to the Marriage Code in 2007.

The rule in the Marriage Act concerning adjustments on the division of marital estate in favour of the spouse with the largest share aims to correct excessive or improper performance of estate distribution process. The equal sharing principle can, especially, give rise to this. Another rule that is meant to prevent improper results from occurring is the rule which secures the spouse's right to his/her part of the marital property. The rule is applicable even if the property has been given away shortly before the divorce. In 2004 an investigation was conducted to come to terms with these unsuitable results stemming from the division of the estate.

The investigation was first and foremost created to investigate two different scenarios; one in which one of the spouses received a tort claim or received money from crime victim compensation, and another in which one of the spouses had a debt because of a claim for crimes. It was determined, after the investigation, that the division of the marital property could sometimes conclude in results that were unwanted. Therefore a revision of the existing regulations was deemed necessary.

The inquiries lead to the revision that came into force on the 1st of July 2007. Through the revision, two new sections were introduced in the Marital Code. These sections allowed a spouse to exempt any compensation received from a claim of personal injury or insult. As of the new regulation, a spouse is now entitled to put aside the money he or she gets from, for example, an injury or from being the victim of a violation. In addition to this, the regulation states that a spouse is to be solely held responsible for a debt caused by his or her criminal actions, without affecting the other spouse's share of the marital property. This revision is most likely the starting point for any potentially future needs for revisions.

Sammanfattning

I och med införande av 1920 års giftorättsbalk gavs mannen och hustrun en mer likvärdig ställning i äktenskapet då mannens dominans över kvinnan och boets ekonomiska delar bröts. Principen om att var och en av makarna äger sin egendom och svarar för sina skulder infördes och giftorätten kunde likställas med en latent rätt till del av den andra makes egendom. Synen på äktenskapet förändrades under 1900-talet och år 1969 tillsattes en kommitté, familjelagssakkunniga, som skulle se över den familjerättsliga lagstiftningen i sin helhet. Kommitténs arbete medförde stora revideringar av den familjerättsliga lagstiftningen vilket resulterade i äktenskapsbalkens ikraftträdande år 1988. Äktenskapsbalken strävade efter en större jämställdhet mellan kvinnor och män och balken värnade om en självständighet mellan makarna. I äktenskapsbalken bevarades även de grundläggande familjerättsliga principerna som att vardera make äger sin egendom och svarar för sina skulder samt likadelningsprincipen.

Uppsatsen syftar till att utreda hur likadelningsprincipen förhåller sig till dagens bodelningsregler och den nuvarande, förändrade, synen på äktenskapet. I uppsatsen granskas även huruvida likadelningsprincipens starka fäste är berättigat. Detta genom att granska principen i förhållande till andra familjerättsliga regleringar och speciellt till de nya paragrafer rörande skadestånd som infördes i äktenskapsbalken år 2007.

I äktenskapsbalken finns regler, bl.a. skevdelningsregeln och vederlagsregeln, som syftar till att korrigera orimliga eller olämpliga resultat som bodelningsförfarandet, speciellt likadelningsprincipen kan ge upphov till. Det konstaterades dock att detta ej uppnåddes i alla situationer. År 2004 påbörjades en utredning för att komma till rätta med vissa otillfredsställande bodelningsresultat. Denna utredning syftade framförallt till att utreda två situationer; då make uppburit skadestånd eller brottsskadeersättning eller när make ådragit sig skuld avseende skadestånd. Denna utredning fastställde att bodelningsförfarandet i vissa hänseenden kan medföra otillfredsställande resultat, varvid en ändring av dåvarande regler tedde sig nödvändigt.

Utredningen ledde fram till en lagändring som trädde i kraft den 1 juli 2007. Genom lagändringen infördes två nya paragrafer i äktenskapsbalken vilka innebar att make kunde undanta ersättningar som utgått för personskada eller kränkning från bodelningen. Vidare innebar ändringen att make har möjlighet att kompenseras om den andra maken genom skuld som uppkommit p.g.a. brott minskat sitt giftorättsgods. Denna lagändring kan förmodligen anses vara en början och läggas som grund för framtida behov av kommande reformeringar.

Förord

Jag vill börja med att tacka min handledare, Professor Eva Ryrstedt för all hjälp med idéer, uppmuntran och hennes engagemang för arbetet.

Därefter vill jag tacka min familj för det stöd och uppmuntran som ni gett mig under min utbildning.

Slutligen vill jag tacka alla mina vänner som jag har lärt känna under min studietid. Våra upplevelser tillsammans under den här tiden har fört oss nära varandra och jag vet att vi alla har fått med oss oförglömliga minnen från vår tid i Lund.

Förkortningar

Bl.a.	bland annat
Cit.	citeras
Ds	Departementsserie
e.d.	eller dylikt
f respektive ff.	följande respektive flera följande
GB	1920 års giftermålsbalk
Ibid.	på samma ställe, i samma bok
Kap.	Kapitel
LU	Lagutskottet
m.m.	med mera
NJA	Nytt juridiskt arkiv avdelning I
NJA II	Nytt juridiskt arkiv avdelning II
osv.	och så vidare
P.g.a.	På grund av
Prop.	Proposition
SFS	Svensk författningssamling
SkL	Skadeståndslagen
SOU	Statens Offentliga Utredningar
SvJT	Svensk juristtidning
T.ex.	Till exempel
UB	Utsökningsbalken
ÄktB	Äktenskapsbalken

1 Inledning

1.1 Introduktion

När ett äktenskap upplöses, antingen genom äktenskapsskillnad eller med anledning av ena makens död skall en bodelning genomföras. Bodelningsförfarandet bygger på principen om likadelning vad gäller makarnas giftorättsgods. Allt giftorättsgods skall delas lika makarna emellan oavsett om egendomen förvärvats före eller under äktenskapet. Principen motiveras med att makarnas ekonomier under ett äktenskap ofta har sammanblandats varvid det spelar mindre roll vilken make som förvärvat vad.¹

Likadelningsprincipen kan ibland medföra vissa oskäligen bodelningsresultat och år 2004 startade en utredning med syfte att se över vissa regleringar rörande bodelningsförfarandet. Möjliga förändringar eller tillägg till den familjerättsliga lagstiftningen skulle övervägas för att möjliggöra ett undvikande av de oskäligen bodelningsresultat som kunde uppstå. Utredningen rörde främst en översyn av skevdelningsregeln för att undersöka om en utvidgning av denna regel skulle vara möjlig för att utöka jämningsmöjligheterna vid en bodelning.²

I uppdraget ingick även att särskilt beakta sådana situationer där en make blivit skadeståndsskyldig p.g.a. övergrepp mot den andra maken. När boet innehöll ett sådant skadestånd eller liknande ersättning kunde en bodelning i enlighet med likadelningsprincipen medföra ett resultat vilket ej var förenligt med lagens och principens syfte. Den make som betalat ut ett sådant skadestånd kunde vid beräkning av sin andel i boet räkna bort skulden i enlighet med skuldtäckningsregeln. Dessutom inkluderades den ersättning som betalats ut i den andra makens giftorättsgods vilket således resulterade i att den utbetalda ersättningen delades i enlighet med likadelningsprincipen.³

Denna utredning ledde fram till en lagändring i äktenskapsbalken⁴, där två nya paragrafer infördes. Lagändringen innebar att varje make får ta undan egendom som maken fått i ersättning för personskada eller kränkning vid en bodelning. Vidare innebar ändringen att om en skuld uppkommit genom brott skall den andra makens andel vid bodelningen beräknas som om skulden inte hade räknats av. De nya reglerna trädde i kraft den 1 juli 2007.⁵

¹ Prop. 1986/87:1 s. 42ff.

² Ds 2005:34 s. 25f.

³ Prop. 2006/07:32 s. 8.

⁴ Även kallad ÄktB.

⁵ 10 kap. 2a § och 11 kap 4a § ÄktB.

1.2 Syfte och frågeställningar

Uppsatsen syftar till att utreda hur likadelningsprincipen förhåller sig till dagens bodelningsregler och den nuvarande, förändrade, synen på äktenskapet. I uppsatsen granskas även huruvida likadelningsprincipens starka fäste är berättigat. Detta genom att granska principen i förhållande till andra familjerättsliga regleringar och speciellt till de nya paragrafer rörande skadestånd som infördes i äktenskapsbalken år 2007.

Aktuella frågeställningar för uppsatsen är således;

- Hur ser rättsområdet ut och är dagens reglering förenlig med den samhällsutveckling som skett under 1900-talet?
- Bör likadelningsprincipens starka fäste bibehållas eller bör den anpassas till den förändrade syn på äktenskapet som vuxit fram under 1900-talet?
- Vad ledde fram till lagändringen som infördes år 2007 och uppnår lagändringen sitt syfte?

1.3 Metod och material

Uppsatsen är skriven enligt den traditionella rättsdogmatiska metoden. Den traditionella rättsdogmatiska metoden används när arbetet syftar till att utreda och fastställa gällande rätt och således belysa rättsläget i stort. Valda metod innebär att det är de klassiska rättskällorna som ligger till grund för uppsatsen och således är det lagtext, förarbeten, rättspraxis och doktrin som har studerats och använts.⁶

För att få en bättre förståelse över bodelningsförfarandet och i arbetet aktuella regleringar ges en historisk bakgrund till dessa varvid uppsatsen ibland får ett rättshistoriskt perspektiv där detta ansetts nödvändigt.

Källmaterialet för uppsatsen består av svensk familjerättslig lagtext och förarbeten, främst propositionen 1986/87:1 om äktenskapsbalk m.m. Även andra, äldre och nyare, förarbeten används till de olika familjerättsliga regleringarna samt så berörs skadeståndslagen och brottsskadelagen med sina respektive förarbeten.

Rättspraxis får i arbetet en något undanskymd roll då relativt få rättsfall berör den aktuella problematiken. Vissa rättsfall används dock för att tydliggöra vissa problemområden eller påvisa domstolens ställningstagande i viss fråga.

⁶ Peczenik, A., s. 33.

Uppsatsen bygger även på doktrin, samt artiklar hämtade från Svensk Juristtidning. Vissa av dessa tryckta källor är några år gamla varvid denna information har inhämtats med kritiska ögon. Det familjerättsliga området har dock ändrats periodvis varvid även den äldre doktrinen är relevant och fortfarande aktuell.

Internet har ej varit en primär källa i uppsatsen utan endast använts som sökmotor vad gäller inspiration och tankegångar inför uppsatsens utformning.

1.4 Disposition

Uppsatsen är uppdelad i två delar, en deskriptiv del som återfinns i kapitel två till sju samt en analysdel som återfinns i uppsatsens åttonde kapitel.

Jag börjar mitt arbete med ett inledande kapitel, kapitel två, där jag går igenom de allmänna reglerna rörande bodelningsförfarandet och egendomsslagen. Detta för att ge läsaren en inblick i varför och hur rättsläget ser ut idag. Här skall nämnas att vissa undantagsregler samt de genom lagändringen nya paragraferna ej behandlas i uppsatsens andra kapitel utan får en djupare genomgång i kapitel tre och kapitel sju.

I arbetets tredje kapitel görs en mer djupgående genomgång av för detta arbete relevanta regleringar som visserligen hör till de grundläggande bestämmelserna. Här anför bakomliggande syfte och aktuell reglering vad gäller skevdelnings-, skuldtäcknings-, vederlags- och underhållsreglerna i äktenskapsbalken.

I det fjärde kapitlet sker en genomgång av likadelningsprincipen. Kapitlet börjar med en redogörelse över principens framväxt och syfte. Här anför de motiv som framfördes i propositionen 1986/87:1 om äktenskapsbalk m.m. rörande principens kvarvarande vid äktenskapsbalkens införande. Vidare sker en genomgång av principens ställning i förhållande med andra relevanta familjerättsliga regleringar, vilka har behandlats i kapitel tre.

I kapitel fem redogörs för ett brottsoffers ersättningsmöjligheter. Här görs en genomgång rörande skadeståndets och brottsskadeersättningens syfte samt aktuella regleringar. Ett brottsoffer kan även få försäkringsersättning vilket ej berörs i uppsatsen. Försäkringsersättningen är ej relevant för arbetets utformning eller syfte varvid det enbart är skadestånd och brottsskadeersättning som berörs i aktuella kapitel.

I nästkommande kapitel, kapitel sex, beskriver jag den problematik som förelåg vid aktuell situation före lagändringen 2007. I detta kapitel görs en genomgång av dåvarande reglering och vad som ledde fram till lagändringen år 2007. Den problematik som kunde uppstå vid en bodelning när boet innehöll ett skadestånd eller en brottsskadeersättning som utgått till den ena maken efter den andra makens våld belyses. I detta kapitel görs även en genomgång av Svea Hovrätts dom 2002-06-07, mål nr: T 5446-01,

som rör fråga om brottsskadeersättning kan betraktas som skuld vid bodelning i anledning av äktenskapsskillnad.

I uppsatsens sjunde och sista deskriptiva kapitel ges en övergripande bild över utredningen som startade år 2004 samt den lagändring som infördes år 2007. Här ges en genomgång över uppdragets utformande, förslagen som framfördes samt propositionen 2006/07:32 huvudsakliga innehåll. Det är även i det sjunde kapitlet där en genomgång görs av de nya lagparagraferna vilka ej berörts i uppsatsens tidigare kapitel.

Avslutningsvis följs den deskriptiva delen åt av en avslutande analys och diskussion i uppsatsens åttonde kapitel. I detta kapitel besvaras de frågeställningar vilka uppställts under avsnitt 1.2 Syfte och frågeställningar. Det är i detta avslutande kapitel som arbetet knytes samman, dels genom att besvara ovan ställda frågeställningar och dels genom att föra en diskussion rörande de i uppsatsen uppställda kapitlen.

1.5 Avgränsningar

Jag har valt att inrikta min uppsats på bodelningsförfarandet med fokus och utgångspunkt på den lagändring som genomfördes den 1 juli 2007 med syfte att korrigera vissa oskäligen bodelningsresultat.

Jag har avgränsat mitt arbete till att enbart beröra bodelningsförfarandet vid en äktenskapsskillnad. Arbetet kommer således ej beröra bodelningsförfarandet med anledning av ena makens död. Ej heller kommer samboreglerna att beröras utifrån aktuella frågor.

Uppsatsen berör bodelningsförfarandet vid en äktenskapsskillnad dock kommer endast utvalda delar som är aktuella för den ovan framförda problemframställningen beröras. Exempelvis kommer problematik vad gäller värdering av egendom helt lämnas utanför uppsatsen. Vidare skall nämnas att kapitel två rörande de allmänna reglerna ej utförligt behandlar makarnas möjligheter att omvandla egendom till enskild. Uppsatsen kommer ej heller beröra fråga vad gäller när egendom är av blandat slag eller hur surrogategendom skall behandlas vid en bodelning. Egendomslagen kommer således enbart få en yttlig genomgång med syfte att möjliggöra läsarens förståelse för likadelningsprincipens allmänna syfte samt innebörden av vilken betydelse de olika egendomslagen har för bodelningsförfarandet.

Vad gäller kapitel fem, rörande ett brottsoffers möjlighet till ersättning kommer ej ersättning via överfallsskydd i hemförsäkring att tas upp då detta ej anses vara relevant för uppsatsens utformning. De regleringar som berörs rör skadestånd som utgått för ideell skada och för kränkning.

Avslutningsvis skall nämnas att den lagändring som berörs i uppsatsens sjunde kapitel enbart tar upp frågor rörande bodelningsförfarandet vid en äktenskapsskillnad. Lagändringen berör även frågor rörande bodelningsförfarandet med anledning av ena makens död, vilket i denna uppsats helt lämnas utanför. Således sker genomgång enbart av de nya paragrafernas första stycken då paragrafernas andra stycken riktar sig till liknande situationer vid dödsfall.

2 Allmänna regler

2.1 Äktenskapsbalkens framväxt och införande

I och med 1920 års giftermålsbalk⁷ fick mannen och hustrun en mer likvärdig ställning då mannens dominans över kvinnan och boets ekonomiska delar bröts. Genom 1920 års giftermålsbalk infördes principen att var och en äger sin egendom och själv svarar för sina skulder,⁸ vilken än idag utgör en av de grundläggande principerna i vår familjerättsliga lagstiftning. Innan balkens ikraftträdande hade giftorätten näst intill varit en rätt som kunde likställas med en samäganderätt till det gemensamma hemmet, men efter balkens införande blev giftorätten en mer latent rätt till del av den andra makens egendom.⁹ Denna ändring av giftorätten medförde att äganderätsfrågor makarna emellan sedermera fick lösas efter allmänna förmögenhetsrättsliga principer.¹⁰

Efter giftermålsbalkens ikraftträdande vidtogs smärre förändringar i den familjerättsliga lagstiftningen i ett försök att anpassa lagen till den nya, modernare äktenskapssynen som växte fram i samhället. År 1969 sammansattes en lagstiftningskommitté, familjelagssakkunniga, som fick i uppdrag att se över den familjerättsliga lagstiftningen i sin helhet. Familjelagssakkunnigas arbete ledde fram till stora revideringar av den familjerättsliga lagstiftningen och resulterade i äktenskapsbalkens ikraftträdande år 1988.¹¹

Den nya äktenskapsbalken strävade efter jämställdhet mellan kvinnor och män och värnade således om självständighet makarna emellan. Äktenskapsbalken ämnade även ge ett starkare skydd åt den ekonomiskt svagare maken.¹² Vid utformningen av äktenskapsbalken ansåg familjelagssakkunniga att de grundläggande principerna för egendomsordningen makarna emellan skulle bevaras. Vardera make äger sin egendom och svarar för sina skulder. Vid en upplösning av äktenskapet skall makarnas tillgångar delas lika dem emellan.¹³ Giftermålsbalken och äktenskapsbalken bygger således på samma grundprinciper och konstruktionen är den samma, dock innehöll de nya reglerna ett större handlingsutrymme för makarna vid en bodelning.¹⁴

⁷ Även kallad GB.

⁸ 1 kap. 3 § ÄktB.

⁹ NJA II 1921 s. 6f. och s. 10ff.

¹⁰ Ds 2005:34 s. 28.

¹¹ Agell, A., Brattström, M., s. 22f.

¹² Ds 2005:34 s 28f.

¹³ SOU 1981:85 s. 83.

¹⁴ Ds 2005:34 s. 28f.

2.2 Egendomsslagen

2.2.1 Allmänna utgångspunkter

Vardera make äger sin egendom och ansvarar för sina skulder.¹⁵ Ett ingående av ett äktenskap innebär ej att en samäganderätt uppstår makarna emellan. Oavsett om egendom införskaffats före eller under äktenskapet är det den make som införskaffat egendomen som äger denna. Det är viktigt att observera, vad gäller äktenskapet och dess verkningar på makarnas ekonomiska förhållande, att vardera make är en självständig individ. Tanken om att ett äktenskap bildar en enhet gäller således ej ur ett ekonomiskt hänseende.¹⁶

De egendomslag som finns i ett äktenskap kan delas upp i giftorättsgods och i enskild egendom. All egendom är giftorättsgods i den mån den inte är enskild.¹⁷ Egendom blir automatiskt giftorättsgods, oavsett om den införskaffats innan eller under äktenskapet, om ej annat är föreskrivet genom exempelvis ett äktenskapsförord. Egendom som däremot förvärvas efter det att talan om äktenskapsskillnad väcktes blir visserligen makes giftorättsgods men skall ej ingå i bodelningen.¹⁸

All egendom som makar äger kan således delas upp i två egendomslag, giftorättsgods eller enskild egendom. Dessa båda egendomsslagen kan i sin tur delas upp i vissa undergrupper så som bostad och bohag, personlig egendom eller egendom av särskilt slag.

Det bör här nämnas att i fråga om det sakrättsliga, i förhållande mellan makarna och deras respektive borgenärer, spelar det ingen roll om egendomen är giftorättsgods eller om det rör sig om en enskild egendom. I förhållandet till borgenärer är det vem som äger egendomen som är det avgörande. Således kan exempelvis mannens borgenärer inte komma åt hustruns egendom och vice versa, oavsett om denna räknas som enskild egendom eller giftorättsgods.¹⁹

2.2.2 Giftorättsgods

Som ovan nämnts äger vardera make sin egendom och ansvarar för sina skulder. När två personer ingår ett äktenskap uppstår ej någon samäganderätt makarna emellan utan de äger fortfarande sin egen egendom. Däremot innebär äktenskapet att vardera make får giftorätt i den andra makens egendom.²⁰

¹⁵ 1 kap. 3 § ÄktB.

¹⁶ Carlén-Wendels, T., s. 1.

¹⁷ 7 kap. 1 § ÄktB.

¹⁸ Prop. 1986/87:1 s. 157.

¹⁹ Grauers, F., s. 29.

²⁰ Carlén-Wendels, T., s. 1.

Att ha giftorätt i den andra makens egendom kan beskrivas som att man har en latent rätt till hälften av egendomen men det medför ej en förändring i ägarförhållandet makarna emellan.²¹

Reglerna om giftorätten motiveras med tanken om att ett äktenskap är ett ömsesidigt projekt makarna emellan och att deras ekonomi har sammanblandas. Därav spelar det ingen roll vem av makarna som har köpt vilken egendom. Då ett äktenskap upplöses likställs makarnas insatser varvid giftorättsgodset skall delas i enlighet med likadelningsprincipen.²²

2.2.3 Enskild egendom

Det som utmärker enskild egendom är att sådan egendom ej räknas med i bodelningen. Det vardera make innehar som enskild egendom undantas således från giftorätsreglerna.²³

Makarnas egendom blir automatiskt giftorättsgods och för att egendom skall bli enskild krävs en särskild viljeakt eller en rättshandling.²⁴ En sådan viljeakt eller rättshandling kan antingen genomföras av makarna själva genom ett äktenskapsförord eller tas på initiativ av tredje man.²⁵

Tredje man kan, som gåvogivare, testator eller arvlåtare, föreskriva att egendomen som mottagaren får skall vara mottagarens enskilda. Vid dessa tillfällen behöver mottagaren ej vara gift för att villkoret skall gälla, utan egendomen förblir enskild även om mottagaren senare ingår äktenskap. Utomstående person kan även genom förmånstagarförordnande vid liv-, olycksfalls- eller sjukförsäkring eller pensionssparande bestämma att visst belopp som tillfaller den ena maken skall vara dennes enskilda egendom.²⁶ Här bör uppmärksammas att egendom som genom äktenskapsförord gjorts till enskild kan ändras av makarna medan enskild egendom som uppkommit på villkor från tredje man är bindande och ej kan ändras utan tredje mans godkännande. Vidare skall nämnas att surrogat för enskild egendom förblir enskild egendom medan avkastning av sådan egendom presumtionsvis blir giftorättsgods om ej annat anges.²⁷

²¹ Carlén-Wendels, T., s. 1.

²² Grauers, F., s. 25.

²³ Carlén-Wendels, T., s. 6.

²⁴ Se även 7 kap. 2 § ÄktB.

²⁵ Rother-Shirren, T., s. 32.

²⁶ Grauers, F., s. 26f.

²⁷ Carlén-Wendels, T., s. 7.

2.2.4 Egendom av särskilt slag

Oavsett om egendomen klassas som giftorättsgods eller enskild finns vissa särskilda regler rörande egendom av särskilt slag,²⁸ detta med hänsyn till egendomens individuella art. Observera dock att egendom av särskilt slag i grunden alltid hör till antingen giftorättsgods eller enskild egendom. Däremot inkluderas den ej, oavsett sin karaktär, i bodelningen p.g.a. egendomens speciella personliga anknytning.²⁹

Egendom av särskilt slag är som huvudregel egendom som ej kan överlåtas och skall således ej tas med i bodelningen om det skulle strida mot vad som gäller för rättigheten. Det kan röra sig om t.ex. rätten till framtida löneutbetalningar, pension från en arbetsgivare, oöverlåtbara rättigheter som statlig pension eller nyttjanderätt eller ersättning för personskada och kränkning.³⁰

Den gemensamma nämnaren för egendom av särskilt slag är dess personliga karaktär. Oavsett vilken form det rör sig om brukar det talas om två undergrupper till egendom av särskilt slag, vilka bygger på egendomens anknytning till ägaren. Det finns dels de egendomsslag som är bundna till ägaren p.g.a. ett överlåtelseförbud³¹ och dels finns de rättigheter som saknar ett tvingande band till ägaren³² men som ändå klassas som egendom av särskilt slag.³³

En annan form av egendom som hör till kategorin egendom av särskilt slag är ersättning som utgått till ägaren p.g.a. personskada eller kränkning. En sådan ersättning, som utgått p.g.a. personskada eller kränkning, får make undanta från bodelningen om ersättningen uppkommit före den kritiska tidpunkten. Även avkastning från sådan ersättning får undantagas samt surrogat för ersättningen eller avkastningen.³⁴

2.2.5 Egendom av personlig art

En annan underkategori till de två huvudsakliga egendomsslagen är egendom av personlig art.³⁵ Make får från bodelningen, i skälig omfattning, ta undan kläder och annan egendom som maken uteslutande har för personligt bruk. Även personliga presenter räknas in i denna kategori.³⁶

²⁸ 10 kap 3 § ÄktB.

²⁹ Carlén-Wendels, T., s. 8.

³⁰ Grauers, F., s. 35ff.

³¹ Exempel på rättigheter med ett överlåtelseförbud är; jakträtt, underhållsbidrag eller nyttjanderätt.

³² Exempel på rättigheter som saknar ett tvingande band till ägaren är; upphovsrätt, ideellt skadestånd eller olycksfallsförsäkring.

³³ Carlén-Wendels, T., s. 37f.

³⁴ Grauers, F., 2008, s. 37.

³⁵ 10 kap 2 § ÄktB.

³⁶ Ibid.

Egendom som make uteslutande har för personligt bruk berörs i huvud taget ej av bodelningen, vare sig vid andelsberäkningen eller vid lottläggningen. Hur mycket egendom som får tas undan bedöms efter makarnas ekonomiska förhållanden. Den egendom som skall undantas får dock ej stå i missförhållande till makes ekonomiska villkor.³⁷

Med egendom som maken har uteslutande för sitt personliga bruk räknas i första hand kläder och smycken till ett skäligt värde. Egendom som uppgår till sådant värde att man kan påstå att den anskaffats mest i kapitalplaceringssyfte får dock ej tas undan. Ytterligare bör tilläggas att egendom som make använder i sin förvärvsverksamhet ej får undantas.³⁸

2.3 Bodelningsförfarandet

2.3.1 Allmänna utgångspunkter

Bodelningen är en privat angelägenhet makarna emellan och de lagstadgade reglerna är till för att förenkla en, i regel, redan spänd situation. Bodelningsreglerna syftar även till att försäkra vardera makes borgenärer om att få täckning för sina respektive skulder. Det finns dock inget som hindrar makarna från att frångå lagens regler rörande en likadelning om detta frångående sker i konsensus.³⁹

Trots att makarna har rätt att frångå de lagstadgade bodelningsreglerna om konsensus föreligger, fyller reglerna ändock två viktiga funktioner. En obligationsmässig funktion genom att reglera förhållandet mellan makarna då en överenskommelse ej kan uppnås och en sakrättslig funktion genom att skydda utomstående borgenärer och fordringsägare.⁴⁰

Om makarna väljer att utföra bodelningsförfarandet i enlighet med lagens regler skall allt giftorättsgods delas, efter att makarna fått täckning för sina skulder, i enlighet med likadelningsprincipen. Familjelagssakkunniga menar att giftorätten tillgodoser motstående intressen så som varje individs självständighet, jämställdhet mellan könen och skyddet mot en svagare part. Att giftorättsgodset skall delas lika bygger, som ovan nämnts, på likadelningsprincipen vilken motiveras med att makarnas ekonomier ofta har sammanblandats under äktenskapet.⁴¹

³⁷ Tottie, L., Teleman, Ö., s. 265f.

³⁸ SOU 1964:35 s. 254f.

³⁹ Carlén-Wendels, T., s. 14f.

⁴⁰ Ibid. s. 15.

⁴¹ Prop. 1986/87:1 s. 42ff.

2.3.2 När skall en bodelningen ske

När ett äktenskap upplöses skall en bodelning ske,⁴² antingen om äktenskapet upplöses med anledning av ena makens död eller p.g.a. äktenskapsskillnad. Makarna har även möjlighet att göra en bodelning under bestående äktenskap. En förutsättning för att en bodelning skall ske är att det finns giftorättsgods i boet. Om boet enbart består av enskild egendom behöver ej en bodelning genomföras, förutom i de fall då ena maken gör anspråk på att få överta bostaden, om denna är den andra makens enskilda egendom.⁴³

Enligt huvudregeln skall en bodelning således förrättas så fort ett äktenskap upplöses, vilket innebär att bodelningen skall genomföras när dom om äktenskapsskillnad vunnit laga kraft. Bodelning kan dock, på begäran av make, genomföras under tiden mål om äktenskapsskillnad pågår. Sådan begäran kan framföras från och med den dag då talan om äktenskapsskillnad väcktes, d.v.s. från och med den kritiska tidpunkten.⁴⁴

Det fastställs ingen tidsgräns vad gäller möjlighet att begära en bodelning. De anspråk som make äger framställa vid en bodelning är ej att jämföra med vanliga fordringsanspråk där preskription föreligger. Makes underlåtenhet att påkalla bodelning kan dock anses innebära att makarna har nöjt sig med den fördelning av boet som separationen medförde varvid rätten att påkalla bodelning således har gått förlorad.⁴⁵

2.3.3 Vad skall ingå i en bodelning

I bodelningen skall makarnas giftorättsgods ingå. Egendom som enbart är till makes personliga bruk, så som kläder och dylikt får undantas. Make får även undanta egendom som utbetalats till denne i ersättning för personskada och kränkning, samt avkastning från sådan egendomen. Även rättigheter som är av personlig art skall undantas om det skulle strida mot vad som gäller för rättigheten att låta den ingå i bodelningen.⁴⁶

Enligt huvudregeln skall makarnas giftorättsgods vara föremål för bodelningen och om makarna bestämmer det kan även viss enskild egendom dras in i delningen. Denna egendom behandlas då som giftorättsgods och delas i enlighet med likadelningsprincipen.⁴⁷

⁴² 9 kap. 1 § ÄktB.

⁴³ Grauers, F., s. 60.

⁴⁴ Prop. 1986/87:1 s. 147.

⁴⁵ Tottie, L., Teleman, Ö., s. 217f., se även NJA 1935 s. 613.

⁴⁶ 10 kap. 1-3 §§ ÄktB.

⁴⁷ Prop. 1986/87:1 s. 156.

Bodelningen skall genomföras med utgångspunkt i de egendomsförhållanden som gällde vid den kritiska tidpunkten. Egendom som make förvärvat eller erhållit efter den kritiska tidpunkten inkluderas ej. Däremot medräknas avkastning från egendom som fanns i makes giftorättsgods innan den kritiska tidpunkten, även om avkastningen avser tid efter det att talan om äktenskapsskillnad väcktes.⁴⁸

Vid en bodelning tas all egendom som makarna innehar i beaktande, även enskild egendom. Det är enbart makarnas giftorättsgods som medräknas i bodelningsförfarandet men makarnas enskilda egendom kan bli relevant i fråga om jämkning, vilket kommer beröras nedan.⁴⁹

2.3.4 Lottläggning och andelar

När ett bodelningsförfarande skall genomföras och boet är utrett skall ställning tas till vilka tillgångar som skall ingå i bodelningen samt vilka skulder respektive make skall få skuldtäckning för. Det är sedan makarnas nettogiftorättsgods som delas lika dem emellan. En bodelning består av två delar, dels andelsberäkningen⁵⁰ där makarnas giftorättsgods tas i beräkning och där det fastställs hur stort värde vardera make skall erhålla och dels lottläggningen⁵¹ där fördelning av tillgångarna sker.⁵²

Vid andelsberäkningen skall vardera makes skulder avräknas från dennes giftorättsgods med syfte att få fram vad som utgör makarnas respektive nettoförmögenhet. Avräkningen avser dock endast de skulder som make hade vid den kritiska tidpunkten. Denna skuldtäckning innebär att den ena makens anspråk på hälften av den andra makens giftorättsgods först tillgodoses efter det att maken har tilldelats egendom som täcker de skulder denne hade vid den kritiska tidpunkten.⁵³

Vad som sedan återstår av makarnas giftorättsgods, efter skuldtäckningen, skall läggas samman för att delas i enlighet med likadelningsprincipen. Det är summan av det giftorättsgods som make får för täckning av sina skulder och vid delningen av det återstående nettogiftorättsgodset som utgör makes andel i boet. Andelsberäkningen utgör således enbart en beräkning av ett värde och ej en bestämd fördelning av tillgångar.⁵⁴

⁴⁸ Prop. 1986/87:1 s. 156.

⁴⁹ Grauers, F., s. 68.

⁵⁰ 11 kap 1-2 §§ ÄktB.

⁵¹ 11 kap 7 § ÄktB.

⁵² Grauers, F., s. 70.

⁵³ Tottie, L., Teleman, Ö., s. 309.

⁵⁴ Prop. 1986/87:1 s. 175.

Andelsberäkningen medför således, som ovan nämnts, enbart en värdering i kronor. Det är först genom lottläggningen som egendomsfördelningen sker. Utgångspunkten är att vardera make skall bli tilldelad sin egendom eller de delar av egendomen som respektive make vill ha.⁵⁵

Huvudregeln vid lottläggningen är således att varje make har rätt att på sin lott i första hand få sin egendom eller önskad del av denna. Uppstår situation att endera make skall utge egendom till den andra maken har givande make rätt att själv avgöra vilken egendom som skall överlåtas, dock med inskränkningen att överlåten egendom ej är uppenbart olämplig för den mottagande maken. Överlåtande make kan även betala motsvarande belopp i pengar istället för att överlämna viss egendom.⁵⁶

⁵⁵ Grauers, F., s. 82.

⁵⁶ Tottie, L., Teleman, Ö., s. 349.

3 Relevanta regleringar

3.1 Skevdelningsregeln

3.1.1 Skevdelningsregelns framväxt

För att undvika att bodelningsförfarandet medför orimliga eller oskäligen resultat infördes under 1970-talet jämkningsmöjligheter i dåvarande reglering, vilka fick sin slutliga utformning i samband med äktenskapsbalkens ikraftträdande år 1988.⁵⁷

I förarbetena till äktenskapsbalken diskuterades två huvudalternativ till utformningen av en jämkningsregel. Det första alternativet var att införa en form av återgångsdelning av det slag som de övriga nordiska länderna, förutom Finland, utgår från. Departementschefen anförde att en jämkningsregel som innebar att man använde sig av en återgångsdelning i de fall likadelningsprincipen skulle frångås skulle många gånger ge ett rättvist resultat. Han framförde dock att införandet av en återgångsdelning skulle medföra en alltför stor skillnad i förhållandet till huvudregeln om likadelning.⁵⁸

Det andra alternativet var ett införande av en särskild jämkningsregel för de kortvariga äktenskapen som innebar en successivt växande rätt till likadelning. En sådan regel skulle leda till liknande resultat som en återgångsdelning vid kortare äktenskap medan tröskeleffekterna skulle frångås då äktenskapet varat i någon längre tid. En successivt växande rätt till likadelning tar dock enbart sikte på äktenskapets längd och således tas ej hänsyn till övriga omständigheter. Därutöver tillkommer svårigheter att på ett tillfredsställande sätt utforma en sådan regel då äktenskapet ofta är en fortsättning på en samlevnad under äktenskapsliknande förhållanden.⁵⁹

Av ovan nämnda skäl utformades jämkningsregeln, skevdelningsregeln,⁶⁰ så att huvudregeln om likadelning kan frångås i de fall en sådan delning skulle framstå som oskäligen med hänsyn till äktenskapets längd men även till makarnas ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt. En jämkningsregel med denna utformning lämnar ett betydligt större utrymme för en skönsmässig bedömning.⁶¹

⁵⁷ Ds 2005:34 s. 93.

⁵⁸ Prop. 1986/87:1 s. 46.

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ 12 kap. 1 § ÄktB.

⁶¹ 12 kap. 1 § ÄktB och Prop. 1986/87:1 s. 47.

3.1.2 Syftet med skevdelningsregeln

Skevdelningsregeln tillämpas när en likadelning av makarnas giftorättsgods ter sig oskälig med hänsyn till äktenskapets längd, makarnas ekonomiska förhållande eller omständigheterna i övrigt.⁶² Avsikten med skevdelningsregeln är dock att den enbart skall tillämpas i undantagsfall. I förarbetena till regelns utformning framgår att det framförallt är vid kortvariga äktenskap som en likadelning kan komma att te sig oskälig då makarnas ekonomier ej hunnit sammanflätas på sådant sätt att en likadelning av egendomen förefaller rimlig.⁶³

Skevdelningsregeln tillämpas till förmån för den mest förmögna maken. Bodelningsresultatet blir, vid en tillämpning av regeln, att den mer förmögne maken får behålla mer av sitt giftorättsgods än vad likadelningsprincipen föreskriver. Denna utformning av regeln har tillkommit med åtanke på att försöka hindra make från att ”skilja sig till pengar” då reglerna om giftorättsgods även inkluderar egendom som en make ägt innan äktenskapets ingående.⁶⁴

Skevdelningsregeln aktualiseras således om det med anledning av äktenskapets längd, makarnas ekonomiska förhållande eller omständighet i övrigt anses oskäligt att en make skall lämna ifrån sig egendom till den andra maken i den omfattning som likadelningsprincipen föreskriver. Skevdelningsregelns syfte är således att förhindra eller korrigera oskäliga resultat som bodelningsförfarandet kan ge upphov till.⁶⁵

3.1.3 Skälighetsbedömning

För att avgöra om en jämkning av bodelningsresultatet är befogad skall en skälighetsbedömning göras. En helhetsbedömning krävs av äktenskapets längd, makarnas ekonomiska förhållande och omständigheterna i övrigt.⁶⁶

När det gäller äktenskapets längd uppstår oftast fråga huruvida en likadelning är skälig när det rör sig om kortvariga äktenskap. Detta aktualiseras speciellt då den ena maken har fört in egendom i boet till ett stort värde eller, exempelvis, fått ett större arv. Utöver äktenskapets längd bör även hänsyn tas till när exempelvis arvet utfallit. Om arvet utfallit tidigt under äktenskapet torde det finnas större anledning till att låta i vart fall viss del av arvet vara med i bodelningen än i de fall då arvet utfallit i nära anslutning till att talan om äktenskapsskillnad väcktes.⁶⁷

⁶² Ryrstedt, E., s. 130f.

⁶³ Prop. 1986/87:1 s. 184ff.

⁶⁴ Agell, A., Brattström, M., s. 189f.

⁶⁵ Ds 2005:34 s.93.

⁶⁶ Prop. 1986/87:1 s. 184.

⁶⁷ Ibid. s. 185.

Rörande makarnas ekonomiska förhållanden skall först tilläggas att jämkning enligt skevelningsregeln endast kan komma ifråga i de fall då makarnas nettoförmögenheter väsentligt skiljer sig åt. Är detta fallet bör orsaken till denna skillnad beaktas, t.ex. kan det bero på att ett stort arv nyss utbetalats eller att ena maken just erhållit en rehabiliteringsersättning.⁶⁸

Vidare kan en makes ekonomiska situation vara sådan att denne behöver behålla sin egendom för att kunna trygga en framtida försörjning medan den andra makens försörjningsmöjligheter är goda. Ytterligare aspekter som kan spela in är hur mycket enskild egendom makarna har. Situation kan uppstå där den ena maken har enskild egendom till ett stort värde men nästan inget giftorättsgods och vice versa varvid en likadelning torde te sig oskälig. Även makarnas skulder bör tas i beaktande vid fråga om skevelningsregeln borde tillämpas eller ej.⁶⁹

Slutligen kan omständigheter i övrigt påverka skälighetsbedömningen. Här bör exempelvis beaktas hur makes skulder uppstått. Om makes studieskulder har använts att försörja båda parter under en period då den andra, icke skuldsatta maken saknade förvärvsinkomst ter sig en jämkning oskälig. Vid en skälighetsbedömning tas även i övervägande hur makarnas ekonomiska situation har uppstått, makarnas hälsotillstånd, hur länge makarna har sammanbott innan de ingick äktenskap samt makarna utbildning och yrke.⁷⁰

3.2 Avräkningsmöjlighet

3.2.1 Skuldtäckning

Skuldtäckningsregelns⁷¹ utformning i äktenskapsbalken påminner mycket om dess utformning i giftermålsbalken. Som ovan nämnts består bodelningsförfarandet av två moment, andelsberäkningen och lottläggningen. Vardera make skall vid andelsberäkningen få avräkna så mycket från sin egendom att dennes skulder täcks, vilket normalt skall ske ur giftorättsgodset.⁷²

Regeln om skuldtäckning bygger på tanken att vardera make, efter den kritiska tidpunkten, har en delrätt i de egendomsmassor som bildas av den andra makens giftorättsgods. Denna delrätt är till sin storlek bestämd av förmögenhetsläget vid den kritiska tidpunkten. Skuldtäckningen innebär även en möjlighet för endera makes borgenärer att bevaka sina fordringar och intressen.⁷³

⁶⁸ Prop. 1986/87:1 s. 187f.

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Ibid. s. 184f och s. 189.

⁷¹ 11 kap. 2 § ÄktB.

⁷² Prop. 1986/87:1 s. 167.

⁷³ Agell, A., Brattström, M., s. 213.

Avräkningen av vardera makes skulder görs för varje make för sig. Således reglerar skuldtäckningsregeln dels makarnas interna förhållanden samtidigt som bestämmelsen löser den konflikt som kan föreligga mellan den ena maken och den andra makens borgenärer. Skuldtäckningen reglerar den ena makens anspråk på hälften av den andra makens giftorättsgods. Detta anspråk tillgodoses efter att make tilldelats tillräckligt mycket egendom för att täcka de skulder make ådragit sig innan den kritiska tidpunkten.⁷⁴

Även i situationerna där det rör sig om ett ömsesidigt fordringsförhållande, då den ena makens skuld motsvaras av den andra makens fordran, är huvudregeln rörande skuldtäckning tillämplig. Således får, även i denna situation, gäldenären beräkna täckning för sin skuld medan borgenären får ta upp sin fordran som en tillgång.⁷⁵

3.2.2 Syftet med skuldtäckning

Syftet med bestämmelsen om skuldtäckning är dels att få fram vardera makes nettoförmögenhet samtidigt som regeln medför ett skydd för makarnas respektive borgenärer.⁷⁶ Vidare syftar regeln till att förhindra att makarna i samband med en bodelning förfarar på sådant sätt att borgenärernas intressen åsidosätts.⁷⁷

Skulden skall existera vid den kritiska tidpunkten för att skuldavräkning skall bli aktuell. Här skall dock tilläggas att skulden inte nödvändigtvis behöver vara fastställd till ett värde eller förfallen till betalning. Exempelvis krävs det vid ett skadeståndsanspråk varken att skadeståndet har förfallit till betalning eller att skadeståndsbeloppet fastställts. Det räcker att den skadegrundande handlingen har inträffat för att skulden skall tas upp i bodelningen.⁷⁸

3.3 Vederlagsregeln

3.3.1 Vederlagsregelns framväxt

Regleringen rörande vederlag var i giftermålsbalken relativt uttömmande. Makarna hade enligt giftermålsbalken en vårdplikt rörande sin egendom, så att värdet ej minskades till den andra makens förfång. Om detta var fallet fanns möjlighet för den andra maken att erhålla visst vederlag vid en bodelning. De dåvarande vederlagsreglernas syfte var att se till att den otillbörliga reduceringen av giftorättsgodset neutraliserades.⁷⁹

⁷⁴ Prop. 1986/87:1 s. 167.

⁷⁵ Tottie, L., Teleman, Ö., s. 312.

⁷⁶ Ibid. s. 309.

⁷⁷ Ds 2005:34 s. 101ff.

⁷⁸ Ibid. s. 101.

⁷⁹ Ibid. s. 44.

I och med kvinnans starkare roll i äktenskapet och hennes ökade delaktighet i förvärvsarbetet ansågs makarna, vid äktenskapsbalkens ikraftträdande, vara närmare en ekonomisk självständighet. Det framfördes att behovet av ekonomiska garantier, vilka förekom i giftermålsbalken, ej ansågs nödvändiga. Däremot fann lagstiftaren att det förelåg ett behov av att korrigera bodelningen i de fall en make genom otillbörliga transaktioner berett sig förmåner på bekostnad av den andra maken, varvid vederlagsregeln⁸⁰ infördes.⁸¹

Vederlagsregeln fick en objektiv utformning då en makes avsikter med transaktionen var avgörande för regelns tillämplighet. Denna blir aktuell så fort en make, utan den andra makens samtycke, har genomfört en transaktion som inte i obetydlig omfattning minskat makens giftorätts gods.⁸²

Regeln tillämpas i två situationer, dels när make genom gåva har minskat sitt giftorätts gods och dels när make har använt sitt giftorätts gods för att öka värdet av sin enskilda egendom.⁸³ Här skall även tilläggas att regeln endast är tillämplig vid äktenskapsskillnad och ej vid ett äktenskaps upplösning med anledning av ena makens död. Regeln tar enbart sikte på transaktioner som make genomfört inom tre år från det att talan om äktenskapsskillnad väcktes.⁸⁴

Ytterligare krävs, för vederlagsregelns tillämplighet, att en makes giftorätts gods minskat i inte obetydlig omfattning. Här är viktigt att poängtera att det inte är värdet i kronor som är avgörande utan värdet i relation till egendomen i övrigt. I förarbetena framgår att man som en presumtion kan anta att om värdet uppgår till mer än tio procent av nettogiftegodset bör det röra sig om en minskning i inte obetydlig omfattning. Denna procentgräns är dock ej absolut, om värdet av nettogiftegodset är stort kan även en mindre procentsats anses medföra en minskning av inte obetydlig omfattning.⁸⁵

3.3.2 Syftet med vederlagsregeln

Vederlagsregelns syfte är att korrigera de situationer där den ena maken genomfört ekonomiska transaktioner med syfte att minska sitt giftorätts gods inför en bodelning.⁸⁶ Regeln ger den ej transaktionsgenomförande maken ett visst skydd att i sådana situationer ha möjlighet att korrigera bodelningsresultatet. Således är vederlagsregelns syfte att ställa den make som ej har genomfört transaktionen i en bättre situation.⁸⁷

⁸⁰ 11 kap 4 § ÄktB.

⁸¹ Ds 2005:34 s. 44.

⁸² Agell, A., Brattström, M., s. 184.

⁸³ Prop. 1986/87:1 s. 171.

⁸⁴ Agell, A., Brattström, M., s. 184.

⁸⁵ Prop. 1986/87:1 s. 172.

⁸⁶ Ds 2005:34 s. 44.

⁸⁷ Prop. 1986/87:1 s. 173.

Innebörden av regelns tillämpning är att den icke transaktionsgenomförande makens andel vid en bodelning skall beräknas som om transaktionen värde alltfjämt hade ingått i den andra makens giftorättsgods. Således skall den förstnämnda makens andel minskas i motsvarande mån i förhållande till transaktionen.⁸⁸

Här skall även nämnas att vederlagsregeln, som ovan anförts, enbart omfattar gåvotransaktioner eller transaktioner där den ena maken har ökat värdet av sin enskilda egendom på bekostnad av sitt giftorättsgods. Således är det ej möjligt att sanktionera otillbörliga skuldsättningar eller annat klandervärd beteende med hjälp av vederlagsregeln.⁸⁹

3.4 Underhåll efter äktenskapsskillnad

3.4.1 Underhåll

Reglerna om underhållsbidrag⁹⁰ under och efter ett äktenskap har ofta ett nära samband. En presumtion som kan göras är att ett ekonomiskt beroende under äktenskapet ofta kan behöva fullföljas även efter att äktenskapet upplösts.⁹¹

Underhållsrätten växte fram i och med att synen på äktenskapet ändrades. Ursprungligen innebar regleringen att underhållsbidraget skulle utges efter makarnas förmåga och efter vad som med hänsyn till övriga omständigheter kunde antas vara rimligt. Den make som bar skuld till äktenskapets upplösning kunde dock ej utfå underhåll av den andra maken. Vidare upphörde underhållsskyldigheten om den underhållsberättigade maken gifte om sig. Giftermålsbalkens regler byggde således på tanken att äktenskapet, men inte gemenskapen, var upplösningbart.⁹²

År 1973 ändrades reglerna om underhåll och familjelagssakkunniga framhöll att ett behov av underhåll ej ansågs föreligga om makarna själva kunde försörja sig. Detta gällde även om den egna försörjningen ej medförde att make kunde leva efter den standard som hade förelegat under äktenskapet. De menade att makarnas självständighet vägde tyngre än utjämningen av de ekonomiska följderna av ett äktenskaps upplösning.⁹³ Vidare framfördes att när fråga om underhållsrätt var aktuell skulle makes behov av underhåll för tiden närmast efter äktenskapsskillnaden beaktas; detta med syfte att den ekonomisk svagare maken inte påtagligt skulle få sämre levnadsstandard under en omställningstid. Underhållsbidrag skulle utgå så fort makarnas inkomster väsentligt skiljde sig åt efter ett äktenskaps upplösning.⁹⁴

⁸⁸ Agell, A., Brattström, B., s. 184.

⁸⁹ Ds 2005:34 s. 100.

⁹⁰ 6 kap ÄktB.

⁹¹ Ryrstedt, E., s. 49.

⁹² Ibid. s. 49f.

⁹³ SOU 1972:41 s. 113.

⁹⁴ Ryrstedt, E., s. 50f.

De nuvarande reglerna om underhåll kom i samband med den familjerättsliga reformen som skedde under 1900-talets senare hälft. I och med lagändringen år 1978 stadgades huvudregeln om att vardera make själv skulle svara för sin försörjning. Make kunde dock under en övergångsperiod fortfarande vara berättigad till underhåll.⁹⁵ Vid lagändringen framhölls även att rätten att få äktenskapet upplöst skulle vara ofullständig om äktenskapets rättsverkningar fortsatte gälla efter äktenskapsskillnaden. Det konstaterades att frånskilda makar borde betraktas som ekonomiskt oberoende parter. Detta torde medföra att makarna inrättade sitt förhållande så att de blev ekonomiskt oberoende av varandra vilket skulle stärka jämställdheten mellan könen. Trots att makarna skulle vara ekonomiskt oberoende av varandra var en skyddsregel tvungen att införas för den svagare parten varefter dagens bestämmelser om underhåll fick sin utformning.⁹⁶

3.4.2 Engångsunderhåll

Ett engångsunderhåll har två syften, dels att tjäna som ett bodelningskorrektiv och dels som ersättning för ett periodiskt underhåll.⁹⁷

Utgångspunkten är att underhåll skall utbetalas löpande. Om särskilda skäl föreligger kan dock underhållet utgå som en engångsutbetalning.⁹⁸ Exempelvis kan engångsunderhåll förespråkas när makarna vill reglera sina ekonomiska mellanhavanden en gång för alla. En engångsutbetalning bör även ske om det i framtiden kan vara svårt att få ut periodiska underhåll. Engångsunderhåll kan även tjäna som bodelningskorrektiv.⁹⁹

Engångsunderhållet skall kunna tjäna som ett bodelningskorrektiv i de situationer när bodelningsresultatet är mycket ojämnt. Ett engångsbelopp kan exempelvis utgå när den ekonomiskt svagare maken till följd av att den andra makens egendom är enskild skulle komma att erhålla oskäligt lite vid en hälftindelning. Departementschefen framhöll, vid regelns framväxt 1978, att dess syfte torde vara det samma som de så kallade orimligt-ringa-reglerna¹⁰⁰ vilka möjliggör en jämkning av bodelningsresultatet när detta blivit mycket skevt p.g.a. enskild egendom.¹⁰¹

⁹⁵ 6 kap 6-7 §§ ÄktB.

⁹⁶ Ryrstedt, E., s. 51f.

⁹⁷ Ibid. s. 169.

⁹⁸ 6 kap 8 § ÄktB.

⁹⁹ Tottie, L., Teleman, Ö., s. 133 och s. 136.

¹⁰⁰ Västnordiska regler, närmast åsyftad torde den danska ”urimligt ringe regeln” vara vilken ger möjlighet att vid separation eller skilsmässa, i de fall boet innehåller enskild egendom till ett större värde, ge den ekonomiskt svagare maken ett penningbelopp.

¹⁰¹ Tottie, L., Teleman, Ö., s. 133f.

Vid tillämpning av engångsunderhåll som bodelningskorrektiv bör ledning hämtas från den danska lagstiftningen. Den danska orimligt-ringa-regeln förutsätter att det skall föreligga en väsentlig skillnad i värdet av den egendom som makarna kan hålla utanför bodelningen samt att det ej finns tillräckligt mycket delningsbar egendom i boet.¹⁰²

Användningen av engångsunderhåll som ett bodelningskorrektiv skall ske i undantagsfall då detta tillämpningssätt ej är lika förenlig med nuvarande lagstiftning som den var i giftermålsbalken. Regleringen i giftermålsbalken var vidare och lagens breda rekvisit täckte väl användandet av engångsunderhåll som bodelningskorrektiv. I dagens regelverk får förekomsten av synnerliga skäl vid bestämmandet om underhåll tjäna som lagligt stöd för utbetalningen av ett engångsunderhåll.¹⁰³

3.4.3 Syftet med underhållsreglerna

Underhållsskyldigheten efter äktenskapets upplösning är en efterdyning av den ekonomiska gemenskap, och det behov, som uppstår under äktenskapet.¹⁰⁴

I takt med att synen på äktenskapet ändrades förändrades även synen på makarnas ställning gentemot varandra. Huvudregeln om att vardera make själv skall svara för sin försörjning växte fram. Trots makarnas likvärdiga ställning fanns fortfarande ett behov av att skydda den ekonomiskt svagare maken varvid underhållsreglerna utformades som skyddsregler. Detta motiverades av att en underhållsskyldighet är behövlig när det är äktenskapet som har begränsat möjligheterna för den underhållsberättigade maken att försörja sig själv.¹⁰⁵

Framförallt skulle underhåll utgå under en omställningsperiod för att ge den bidragsberättigade maken möjlighet att skaffa ett förvärvsarbete eller öka sina inkomster. Detta syftade till att möjliggöra en ingång till arbetslivet för den make som under äktenskapet ägnat sig mer åt hemmet. Vidare framhölls att även ålder, brist på utbildning och sjukdom var omständigheter som skulle beaktas.¹⁰⁶

Huvudprincipen är således att vardera make själv skall svara för sin försörjning men att underhållsbidrag kan utgå som ett skydd för den ekonomiskt svagare maken. En upplösning av ett äktenskap medför inte enbart en separering av den gemenskap som bildats mellan makarna utan även en omställning från denna gemenskap till en självständighet.¹⁰⁷

¹⁰² Eriksson, A., s. 333f.

¹⁰³ Ryrstedt, E., s. 170.

¹⁰⁴ Ibid. s. 49.

¹⁰⁵ Prop. 1978/79:12 s. 139.

¹⁰⁶ Ryrstedt, E., s. 52f.

¹⁰⁷ Ibid. s. 54.

4 Likadelningsprincipen

4.1 Likadelningsprincipens framväxt

Likadelningsprincipen är en gammal rättslig huvudprincip i vår familjerättsliga lagstiftning. Principen har sin grund i det nordiska samarbetet i början av 1900-talet. När principen om likadelning infördes i 1920 års giftermålsbalk motiverades principen genom att den säkerställde den hemarbetande hustruns ställning efter äktenskapets upplösning.¹⁰⁸

Sedan införandet av 1920 års giftermålsbalk har synen på äktenskapet som ett livslångt kontrakt ändrats, kvinnor har börjat förvärvsarbete och makarna har fått mer jämställda roller i äktenskapet. Dessa faktorer bidrog till diskussion huruvida likadelningsprincipen borde vara kvar som huvudprincip eller ej vid äktenskapsbalkens införande år 1988. Strävandet efter jämställdhet mellan makar stod högt och ekonomisk självständighet dem emellan var eftersträvansvärt. Familjelagssakkunniga diskuterade olika alternativ till likadelningsprincipen, bland annat föreslogs en total egendomsskillnad¹⁰⁹ makarna emellan eller möjligheten att införa en återgångsdelning¹¹⁰. Det framfördes att en total egendomsskillnad mellan makarna ej var eftersträvansvärt då en sådan ändring skulle medföra ett alltför långtgående avsteg från de grundläggande principerna. Alternativet om en återgångsdelning ansågs dock kunna medföra ett mer rättvist resultat vid en upplösning av kortvariga äktenskap. En återgångsdelning hade dock ej fungerat i praktiken vid långvariga äktenskap. Makarna har då ett starkare förhållande till den egendom som deras samlevnad är uppbyggd kring. En återgångsdelning skulle vidare medföra att en makes insatser i boet under äktenskapet ej beaktades.¹¹¹

Av ovan anförda argument fastslogs att en likadelning av makarnas gemensamma egendom ansågs bäst tillgodose en rättvisa makarna emellan. Vidare framfördes att likadelningsprincipen ur en teknisk synvinkel hade klara fördelar i jämförelse med en återgångsdelning. Vid en likadelning av makarnas giftorättsgods behöver bland annat inflationseffekter ej beaktas. Ej heller torde likadelningsprincipen leda till komplikationer, rörande egendom som helt eller delvis ersatts med annan egendom under äktenskapet.¹¹²

Likadelningsprincipen fick således behålla sin plats som den grundläggande principen vid äktenskapsbalkens ikraftträdande. En likadelning ansågs leda till det mest rättvisa resultatet.¹¹³

¹⁰⁸ Ryrstedt, E., s. 129.

¹⁰⁹ Att all egendom som vardera make äger är hans eller hennes enskilda.

¹¹⁰ Att vardera make vid en bodelning får behålla egendom som han eller hon hade före äktenskapet eller har förvärvat under äktenskapet genom gåva, arv eller testamente.

¹¹¹ Prop. 1986/87:1 s. 43.

¹¹² Ibid. s. 44.

¹¹³ Ibid.

4.2 Likadelningsprincipen syfte

Principen innebär att det som återstår av makarnas giftorättsgods, sedan avdrag har gjorts för att täcka vardera makens skulder, skall läggas samman och därefter delas lika makarna emellan.¹¹⁴

I förarbetena till äktenskapsbalken betonades vikten av makarnas ekonomiska självständighet och jämställdhet. Det framkom att införandet av en annan delningsgrund än likadelning riskerade medföra att den ena makens insatser i hemmet nedvärderades. Familjelagssakkunniga anförde att makarnas egendomsförhållanden vuxit samman under äktenskapet varvid en likadelning av makarnas giftorättsgods skulle medföra en rättvis fördelning makarna emellan.¹¹⁵

Departementschefen uttalade att syftet med att kvarhålla likadelningsprincipen som huvudprincip var att åstadkomma en bättre ekonomisk utjämning mellan makarna vid en upplösning av äktenskapet.¹¹⁶ Ett annat syfte med principen var enkelheten i tillämpningen då den under en längre tid varit grundläggande i den familjerättsliga lagstiftningen. Principen är väl etablerad och lätt tillämplig då ej hänsyn till inflation och sammanblandning av egendom är nödvändig.¹¹⁷

Syftet med principen är således att säkerställa en ekonomisk jämställdhet makarna emellan efter en äktenskapsskillnad. Principen syftar även till att skydda den mindre förmögna maken och tillgodose makarnas roller i ett äktenskap. Genom en likadelning beaktas en makes insatser i hemmet lika mycket som en makes insatser till familjens ekonomiska försörjning. Vidare framhålls, genom en likadelning, att makarnas ekonomier ofta sammanblandats under äktenskapet och att denna ekonomiska gemenskap som uppstår är oberoende av vem av makarna som tillfört vad.¹¹⁸

Likadelningsprincipen är således bäst tillämplig vid långvariga äktenskap där makarnas egendom och ekonomi sammanblandats. Vissa nackdelar kan dock uppstå vid en tillämpning av likadelningsprincipen, varför äktenskapsbalken innehåller vissa undantagsregler eller avsteg från principens tillämplighet.

¹¹⁴ 11 kap 3 § ÄktB.

¹¹⁵ SOU 1981:85 s. 101ff.

¹¹⁶ Prop. 1986/87:1 s. 44.

¹¹⁷ LU 1986/87:18 s. 14.

¹¹⁸ Ryrstedt, E., s. 126ff.

4.3 Principen i förhållande till andra familjerättsliga regler

4.3.1 Avsteg genom skevdelningsregeln

Huvudprincipen är att likadelning skall ske av makarnas nettogiftorättsgods men denna princip kan medföra stötande och oskäligen resultat i vissa situationer. För att korrigera dessa situationer har lagstiftaren uppställt olika undantagsregler som möjliggör ett frångående av likadelningsprincipen. Skevdelningsregeln är en av de reglerna och den är tillämplig om det med hänsyn till äktenskapets längd, makarnas ekonomiska situation eller omständigheterna i övrigt är oskäligt att tillämpa likadelningsprincipen.¹¹⁹

Jämkningsmöjligheten vid en äktenskapsskillnad skall bedömas utifrån det enskilda fallet men vid äktenskapsbalkens ikraftträdande diskuterades möjligheten till en schablonbedömning. Det föreslogs att då likadelning av makarnas nettogiftorättsgods är utgångspunkten ansågs det rimligt att full likadelning successivt skulle växa fram i relation till äktenskapets längd.¹²⁰ Detta förslag genomfördes dock aldrig men departementschefen uttryckte att denna princip om en successivt växande rätt till likadelning borde kunna användas som ett riktmärke för möjlighet till jämkning.¹²¹ En sådan regel infördes ej då ett äktenskaps längd enbart är en av de faktorer som skall ingå i bedömningen huruvida jämkning bör te sig skäligt eller ej. Ett kortvarigt äktenskap kan fortfarande förespråka att det mest rättvisa är en bodelning i enlighet med likadelningsprincipen.¹²²

En delning i enlighet med likadelningsprincipen kan vara oskälig om delningen i sig äventyrar syftet med den åtgärd som har lett till den större förmögenheten. Vilka typer av förmögenhet som bör komma ifråga för en tillämpning av skevdelningsregeln är omdiskuterad. Departementschefen anförde att regeln främst bör tillämpas på andra tillgångar än bostad och bohag som anskaffats för makarnas gemensamma bruk, vilka borde delas i enlighet med likadelningsprincipen oavsett äktenskapets varaktighet.¹²³

I motsats till detta har anförts att avgörande för om en tillämpning av likadelningsprincipen bör ske torde vara förvärvets betydelse för makarna. Om ett förvärv kan antas vara ett uttryck för makarnas ekonomiska samarbete borde förvärvet även inkluderas inom likadelningsprincipens tillämpningsområde. Således borde en bostad som endera make erhållit innan äktenskapets ingående falla utanför en likadelning när skevdelningsregeln tillämpas.¹²⁴

¹¹⁹ Ryrstedt, E., s. 131.

¹²⁰ Prop. 1986/87:1 s. 186f.

¹²¹ Ibid. s. 47.

¹²² Ryrstedt, E., s. 133.

¹²³ Prop. 1986/87:1 s. 186f.

¹²⁴ Ryrstedt, E., s. 135f.

Den jämkningsmöjlighet som erbjuds genom skevdelningsregeln syftar således till att korrigera de oskäligen resultat som en likadelning kan medföra. Jämkningsregeln skall tillämpas restriktivt och som framkommit i förarbetena till regeln utgår tillämpningen från att makarnas ekonomier inte skall ha hunnit sammanflätas och att deras gemenskap ej skall anses omfattande. Skevdelningsregeln kan även tillämpas p.g.a. makarnas ekonomiska förhållande eller om omständigheterna i övrigt förespråkar detta. Äktenskapets längd är således ej avgörande, om än mest väsentligt. Således kan det, vid långvariga äktenskap, finnas anledning att frångå en likadelning, exempelvis när en make genom arv fått egendom till ett större värde i närheten av tidpunkten för äktenskapets upplösning. Detta förvärv kan ej anses vara ett uttryck för makarnas ekonomiska gemenskap varvid ett avsteg från likadelningsprincipen kan anses vara berättigat.¹²⁵

4.3.2 Principen i förhållande till vederlagsregeln

Enligt vederlagsreglerna i giftermålsbalken kunde makarna fritt förfoga över sin egendom dock med vissa undantag enligt de rådighetsinskränkningar¹²⁶ som förelåg i dåvarande reglering. Vidare hade vardera make en vårdplikt över sin egendom så att denna inte minskades till nackdel för den andra maken. De i giftermålsbalken rådande vederlagsreglerna innebar att då en makes intressen otillbörligt åsidosatts av den andra maken kunde kompensation utgå. Dessa regler togs dock bort vid äktenskapsbalkens införande med motiveringen att de aktuella reglerna ej var ändamålsenliga och sällan användes. En av orsakerna till att giftermålsbalkens vederlagsregler ej aktualiserades var samhällsutvecklingen. Då allt fler kvinnor börjat förvärvsarbete ansågs makarna i större utsträckning vara ekonomiskt självständiga varvid ett mindre behov av ekonomiska garantier behövdes. Det framfördes dock att behov fortfarande kvarlåg rörande möjlighet att korrigera bodelningsresultatet. De situationer som åsyftades var när make, viss tid innan äktenskapets upplösning genomfört illojala transaktioner på bekostnad av den andra maken.¹²⁷

Vad som är viktigt att poängtera vad gäller vederlagsregeln är att regeln ej är att se som en modifikation av likadelningsprincipen. Detta till skillnad från skevdelningsregeln som är ett direkt avsteg från principen. Vederlagsregeln medger en korrigerande av bodelningsresultatet i de situationer där en makes handlande har lett till att den andra makens rätt till en framtida likadelning har åsidosatts. Vederlagsregeln syftar således ej att utgöra ett undantag eller avsteg från likadelningsprincipen, utan snarare att korrigera de situationer där principens innebörd ej fyller sitt syfte.¹²⁸

¹²⁵ Prop. 1986/87:1 s. 184 och Ryrstedt, E., s. 392.

¹²⁶ 6 kap. 4-5 §§ GB.

¹²⁷ Prop. 1986/87:1 s. 49.

¹²⁸ SOU 1981:85 s. 167f.

4.3.3 Principen i förhållande till underhåll

Vid giftermålsbalkens införandes tillkom även regler om underhåll mellan makar vilka har bestått, med vissa smärre ändringar, oförändrade under 1900-talets första hälft. Vid äktenskapsbalkens tillkomst diskuterades dock om ändring angående reglerna rörande underhåll var nödvändig då förutsättningarna för reglernas tillämplighet väsentligen förändrats i och med samhällsutvecklingen och synen på familjen. Det framfördes att underhållsreglerna ej i samma utsträckning var nödvändiga för den enskildas trygghet då denna uppgift övertagits av socialförsäkringslagstiftningen och sociallagstiftningen.¹²⁹

Stor betydelse lades på de ändrade ekonomiska förhållandena makarna emellan. Kvinnan hade börjat förvärvsarbete och således i stort sett blivit självförsörjande. I och med att kvinnan fick en egen förvärvsinkomst medförde detta även en trygghet och starkare självkänsla för kvinnan i äktenskapet.¹³⁰

Den strävan mot jämställdhet och ekonomisk självständighet som lagstiftningsarbetet syftade mot var avgörande i utformningen av underhållsreglerna. Underhållsreglerna inverkar relativt mycket på människors, framförallt makars, hållning till varandra varvid det ansågs av stor vikt att dessa regler främjade utvecklingen mot en jämställdhet i äktenskapet. Trots jämställdhetens stora betydelse vid utformningen av lagtexten poängterades att underhållsreglerna syftade till att ge en trygghet till den ekonomiskt svagare maken varvid det framfördes att reformtakter skulle bestämmas så att detta syfte ej åsidosattes.¹³¹

Det framfördes att syftet med underhållsreglerna var att bygga vidare på makarnas jämställdhet och utvecklingen mot en ekonomisk självständighet. Att detta syfte var klart medförde dock diskussion om likadelningsprincipen skulle överges och ersättas med en återgångsdelning eller en total egendomsfördelning. En begränsning eller omvandling av likadelningsprincipen ligger i linje med den principiella uppfattningen om den nya synen på äktenskapet. Det påpekas dock att det är ett extremt invecklat problemkomplex då en grundprincip i den svenska familjerättsliga lagstiftningen står mot samhällsutvecklingens strävan mot jämställdhet och ekonomisk självständighet.¹³²

¹²⁹ SOU 1977:33 s. 54.

¹³⁰ Ibid. s. 56f.

¹³¹ Prop. 1978/79:12 s. 55.

¹³² SOU 1981:85 s. 99ff.

5 Ersättning till brottsoffer

5.1 Skadestånd

Skadestånd utges för att reparera en skada och ge en upprättelse och möjlighet rehabilitering för den skadelidande. Vid personskada skall skadeståndet ersätta den skadelidande för de utgifter denne ådragit sig p.g.a. skadan. Vid sakskada skall skadeståndet möjliggöra ersättningsköp för det som skadan förstört och även i viss utsträckning ersätta indirekta förluster.¹³³ När skadestandsreglerna växte fram syftade skadeståndet till att motsvara en reaktion på en begången orätt, ett synsätt som än idag torde vara gällande.¹³⁴ Skadestånd kan även utgå för ideella skador, det vill säga skador som inte direkt är av ekonomisk natur. Ideella skador är fysiskt och psykiskt lidande som uppstått genom personskada och kränkning av den personliga integriteten.¹³⁵

Inom skadeståndsrätten skiljer man således på ekonomisk och ideell skada. Ekonomisk skada avser ekonomiska förluster varvid det då finns en ekonomisk förlust som kan mätas i pengar. En ideell skada däremot är svårare att bestämma som ett ekonomiskt värde utan hänför sig till skador av icke-ekonomisk natur.¹³⁶

Utgångspunkten för bestämmandet av ersättningens storlek vid ett skadestånd som bygger på kränkning skall vara skönsmässig.¹³⁷ Denna bedömning skall baseras på etiska och sociala värderingar och ersättningen storlek skall bestämmas med ledning av objektiva faktorer. Hänsyn skall dock tas till det enskilda fallet och avvikelser i fråga om allvarsgrad skall medföra en avvikelse från den schablonartade bedömningen.¹³⁸

För att skadestånd skall utbetalas i fråga om kränkning skall någon allvarligt ha kränkt en annan person genom angrepp på dennes person, frihet, frid eller ära. Kränkningen är den handling som utlöst en känsla hos den kränkta personen, en känsla av rädsla, förnedring, skam eller lidande. En förutsättning för att ett skadestånd skall bli aktuellt när det gäller ideella skador är att en brottslig handling måste ha begåtts. Handlingen skall dessutom ha genomförts mot den kränktes person, frihet, frid eller ära, samt varit av allvarlig natur. Att handlingen skall vara av allvarlig natur bedöms i det enskilda fallet med samtliga aktuella omständigheter i beaktande. Här är viktigt att påpeka att det ej är nödvändigt att gärningsmannen blivit dömd utan det räcker att den brottsliga gärningen har begåtts.¹³⁹

¹³³ Hellner, J., Radetzki, M., s. 39.

¹³⁴ Ibid. s. 47.

¹³⁵ Prop. 2000/01:68 s. 1.

¹³⁶ Ibid. s. 17.

¹³⁷ 5 kap 6 § skadeståndslagen (SkL).

¹³⁸ Prop. 2000/01:68 s 52.

¹³⁹ Hellner, J., Radetzki, M., s. 78ff.

Rätten till skadestånd baseras på en privaträttslig rättighet där den skadevållandes ekonomiska situation är avgörande. Ett brottsoffer skall som utgångspunkt ersättas av gärningsmannen och möjligheten till ersättning baseras på den rätt till skadestånd som uppkommer genom skadeståndslagen. Huvudprincipen är att den skadelidande skall få full kompensation för sina skador och saknar gärningsmannen ekonomiska möjligheter att utbetala ett skadestånd finns möjlighet att utfå skadeståndet genom försäkring eller brottsskadeersättning.¹⁴⁰

5.2 Brottsskadeersättning

Om gärningsmannen saknar ekonomiska medel har brottsoffret möjlighet att få brottsskadeersättning. Brottsskadeersättningen är således subsidiär till skadeståndet och syftar till att vara en slags garanti för den skadelidande. Här skall även nämnas att brottsskadeersättningen inte är ett skadestånd men att den utgår utifrån skadeståndsrättsliga principer.¹⁴¹

Redan under 1930-talet fanns möjlighet för den som utsatts för brott att få ekonomisk kompensation från staten. Dessa första ersättningsmöjligheter utgick dock inte från tanken att brottsoffret skulle få ekonomisk kompensation för ett brott denne utsatts för. Avsikten var istället att ersätta skador som vållats av rymlingar från ungdomsvårdsanstalter och ersättningen syftade till att lugna dem som bodde i närheten av ungdomsvårdsskolor.¹⁴²

Denna syn ersattes i början av 1970-talet av brottsskadeanslaget som medförde en personskadeersättning, mer lik dagens regelverk. Enligt brottsskadeanslaget skulle ersättningen prövas utifrån den skadelidande och dennes behov skulle beaktas.¹⁴³

År 1978 trädde en ny lag i kraft rörande ersättning av statliga medel för brottsskador.¹⁴⁴ Brottsskadelagen medförde att en ny ersättningsform infördes, brottsskadeersättning, vilken syftade till att reglera de situationer där en gärningsman saknar ekonomiska möjligheter att betala ett skadestånd. Brottsskadeersättningen baserades på kriminalpolitiska värderingar, det var gärningsmannens perspektiv som lyftes fram. Brottsskadeersättningen var ursprungligen ett medel för att skapa en mer positiv bild från allmänheten rörande kriminalvården samtidigt som den ansågs bidra till att underlätta rehabiliteringen av brottslingar.¹⁴⁵

¹⁴⁰ Mannelqvist, R., s. 382.

¹⁴¹ Ibid. s. 383.

¹⁴² Ibid. s. 380.

¹⁴³ Ibid.

¹⁴⁴ Brottsskadelag (1978:413).

¹⁴⁵ Mannelqvist, R., s. 380.

Brottsskadeersättningens utgångspunkt ändrades under 1980-talet och utgick då från att hänsyn gavs till brottsoffret och dennes möjlighet till kompensation för det begångna brottet. Nu syftar brottsskadeersättningen således till att säkerställa att brottsoffer utfår utdömt skadestånd oavsett gärningsmannens ekonomiska situation.¹⁴⁶

I de fall en person tillfogas skada genom brott och blir berättigad skadestånd är utgångspunkten att den skadelidande skall ha full kompensation för den skada han har lidit. Innan lagen om brottsskador trädde ikraft kunde den skadelidande inte räkna med att utfå det utdömda skadeståndet då skadeståndslagen gav ett bristfälligt skydd. Exempelvis kunde skadestånd inte utgå när gärningsmannen var okänd, då gärningsmannen saknade ekonomisk möjlighet att betala ut skadeståndet eller ej var försäkrad.¹⁴⁷

När det gäller ersättning för personskador krävs sociala och humanitära skäl för samhällets engagemang. Skadorna ska anses innebära ett kraftigt ingrepp i den skadelidandes livsföring. I förarbetena till lagen framhålls vikten av att samhället visar sin solidaritet mot brottsoffer genom att påta sig ett ekonomiskt ansvar. Således grundas den statliga brottsskadeersättningen på ett antal rättsprinciper som står för ett uttryck för solidaritet och en allmän hänsyn till brottsoffer.¹⁴⁸

5.3 Syftet med skadestånd och brottsskadeersättning

Skadeståndet har flera syften. Det skall reparera skadan genom ekonomisk kompensation. Skadeståndet kan även sägas ha en preventiv funktion med tanken om att den som en gång blivit tvungen att betala ett skadestånd i framtiden är mer aktsam och tänker sig för en extra gång. Vidare kan skadeståndet utgöra en upprättelse för kränkning, detta syfte är inte direkt knutet till en ekonomisk förlust utan skall ses som en kompensation för det lidande kränkningen medfört.¹⁴⁹

Skadeståndslagens bestämmelser bygger på principen om full ersättning vilket betyder att den skadelidande genom ersättningen skall försättas i samma ekonomiska situation som om skadan aldrig hade inträffat. Ersättning för kränkning och ideell skada utgår från samma huvudprincip. Tanken är att ersättningen skall ge viss upprättelse för den skadelidande. Vid beloppsbestämmandet rörande kränkning finns ej fasta belopp att ta sikte på utan beloppet bestäms efter den kränkande handlingens art och varaktighet¹⁵⁰. En skönsmässig bedömning skall göras efter etiska och sociala värderingar.¹⁵¹

¹⁴⁶ Prop. 1977/78:126 s. 1 och Hellner, J., Radetzki, M., s. 470.

¹⁴⁷ Prop. 1977/78:126 s. 7f.

¹⁴⁸ Prop. 1977/78:126 s. 9ff och Mannelqvist, R., s. 380.

¹⁴⁹ Hellner, J., Radetzki, M., s. 39, 42 och 46.

¹⁵⁰ 5 kap 6 § SkL.

¹⁵¹ Randqvist, M., s. 165.

Syftet med brottsskadeersättning är att tillförsäkra att brottsoffrets behov av skydd och stöd uppmärksammas. Utgångspunkten med lagens framväxt var att brottsoffrets ställning skulle stärkas i olika avseenden.¹⁵² Ersättning utgår efter en behovsprövning med utgångspunkt i skadeståndsrättsliga principer.¹⁵³ Vid brottsskadeersättning görs ej någon behovsprövning utan den skadelidande skall få full ersättning oavsett sin ekonomiska situation.¹⁵⁴

Vid brottsskadeersättningens utformning framfördes att det torde vara rimligt om samhället visade sin solidaritet genom att påta sig ett ekonomiskt ansvar för brottsoffret. Vidare ansågs att ett ökat statligt ansvar även skulle bidra till att samhället fick en positivare attityd till den öppna kriminalvården.¹⁵⁵

Den statliga ekonomiska ersättningen anses speciellt viktig när det rör brottsskadeersättning för personskada p.g.a. brott då dessa brott ofta medför ett kraftigt ingrepp i den personliga integriteten. Ett brott av detta slag medför även, utöver ekonomiska förluster, ett fysiskt och psykiskt lidande.¹⁵⁶

Således syftar både skadeståndsregleringen och brottsskadeersättningen till att sätta den skadelidande i samma ekonomiska situation som om skadan aldrig hade inträffat. Vid fråga om kränkning skall skadeståndet och ersättningen försöka medföra en kompensation för det lidande som offret utsatts för. Reglerna syftar således till att offret skall få upprättelse, skillnaden är enbart att skadeståndet betalas ut av gärningsmannen medan brottsskadeersättningen betalas ut genom statliga medel.

¹⁵² Prop. 2000/01:79 s. 8f.

¹⁵³ Prop. 1998/99:41 s. 8.

¹⁵⁴ Prop. 1977/78:126 s. 1.

¹⁵⁵ Ibid. s. 9.

¹⁵⁶ Ibid. s. 13.

6 Problematiken före 2007 års lagändring

6.1 Inledning

År 2007 genomfördes en lagändring i äktenskapsbalken vilken innebar att två nya paragrafer infördes, vilka syftade till att korrigera otillbörliga bodelningsresultat. Den första paragrafen som infördes möjliggjorde för make att ta undan särskild egendom från en bodelning, egendom som make tilldelats genom att brottsskadeersättning eller skadestånd betalats ut. Den andra paragrafen som infördes syftade till att ge den ena maken kompensation för den andra makens skuldtäckning när skulden uppkommit genom en brottslig handling.¹⁵⁷

Nedan följer en redogörelse över hur regleringen såg ut innan ändringen 2007. För att förstå problematiken krävs en genomgång av bodelningsförfarandet i de situationer då problematiken kunde uppstå. Det skall dock poängteras att det lagändringen medförde 2007 var en möjlighet för make att undanta särskild egendom och möjligheten till kompensation för den andra makens skuldtäckning. Detta innebär att den reglering som berörs nedan i större delar fortfarande är gällande, bortsett från de nya, ovan nämnda, paragraferna. Den kortfattade genomgången av de aktuella bodelningsreglerna syftar enbart till att förtydliga den dåvarande problematiken som förelåg innan de nya paragraferna infördes i äktenskapsbalken år 2007.

6.2 Undantagande av särskild egendom

6.2.1 Regleringen

Vid en bodelning skall makarnas giftorättsgods fördelas lika dem emellan i enlighet med likadelningsprincipen. Som nämnts ovan får makarna undanta sådan egendom som är till personligt bruk eller av särskilt slag i skälig omfattning. En förutsättning för att make skall ha rätt att undanta egendom är att rättigheten är oöverlåtbar, är av personlig art eller att det skulle strida mot vad som gäller för rättigheten att låta den ingå i bodelningen. Dessa undantagsbestämmelser gäller enbart för rättigheter till viss typ av egendom såsom, anspråk på lön, pension, olika socialförsäkringsrättsliga ersättningar eller skadestånds- eller försäkringsanspråk. Rättigheter som nu nämnts vållar sällan bekymmer vid en bodelning rörande bestämmandet om rättigheten omfattas av undantagsbestämmelserna eller ej.¹⁵⁸

¹⁵⁷ 10 kap. 2a § och 11 kap. 4a § ÄktB.

¹⁵⁸ Ds 2005:34 s. 94.

Innan lagändringen 2007 kunde problem dock uppstå när en rättighet var överlåtbar men dess personliga karaktär var sådan att den borde undantas från bodelningen. Vid sådana rättigheter skulle en bedömning göras av samtliga omständigheter i det särskilda fallet. Om rättigheten var utmätningsfri¹⁵⁹ brukade den generellt uppfylla kravet på personlig anknytning varvid den ej räknades med i bodelningen.¹⁶⁰

En vedertagen uppfattning var att rätt till skadestånd i anledning av personskada borde undantas från en bodelning då den personliga anknytningen var påtaglig. Ej heller påverkades bedömningen av egendomens personliga karaktär av hur anspråket uppkommit. En rätt till skadestånd betraktades på samma sätt, oavsett om skadeståndet uppkommit efter våld i en nära relation eller från en helt utomstående person. Denna undantagsregel innebar dock att så fort rättigheten, eller ett sådant anspråk, förvandlades till kontanta medel uppfyllde rättigheten ej längre kraven för personlig art vilket medförde att den skulle medtas i bodelningen. Således innebar regleringen, innan lagändringen 2007, att ett skadestånd eller en brottskadeersättning som utbetalats innan den kritiska tidpunkten skulle medtas i bodelningen. Sedermera blev således tidpunkten för när rättigheten infrias till kontanta medel helt avgörande för om den skulle ingå i bodelningen eller ej.¹⁶¹

6.2.2 Problematiken

En reglering som, rörande samma ersättningsanspråk, gjorde skillnad mellan en rättighet som ej ännu hade infriats och en redan realiserad eller utbetald ersättning kunde ge upphov till orimliga och oskäligen resultat. Syftet med en ersättning som utgått som kompensation för fysiskt- eller psykiskt lidande eller permanenta skador var, och är fortfarande, att ge en upprättelse samt rehabiliteringsmöjligheter för den skadelidande. Syftet med sådan ersättning åsidosattes helt om make, vid en bodelning, tvingades dela ersättningen med den andra maken. Om därutöver ersättningen utgått p.g.a. den andra makens våld uppstod ett, mildt sagt, orimligt bodelningsresultat.¹⁶²

Skevdelningsregelns syfte är, som ovan nämnts, att förhindra eller korrigera oskäligen resultat som bodelningsförfarandet kan ge upphov till. Bodelningsförfarandet konstaterades ändock leda till oskäligen resultat i vissa situationer som ej kunde korrigeras med stöd av skevdelningsregeln. Regeln kan enbart användas då ett äktenskap upplöses p.g.a. äktenskapsskillnad och enbart åberopas av den mest förmögne maken.¹⁶³

¹⁵⁹ Se 5 kap utsökningsbalken (UB).

¹⁶⁰ Ds 2005:34 s. 94f.

¹⁶¹ Ibid. s. 95.

¹⁶² Ibid. s. 96.

¹⁶³ Ibid. s. 97.

Nämnda problematik uppmärksammades vid äktenskapsbalkens ikraftträdande men ansågs ej kräva en översyn. Lagutskottet motiverade detta med att en vidare tolkning av skevdelningsregeln ej var nödvändig. De menade att situation där den mindre förmögne maken påkallar jämkning sällan sker. Den mindre förmögne maken får i allmänhet en förmögenhetsökning genom tillämpningen av likadelningsprincipen och riskerar ej att behöva avstå från sitt giftorättsgods. De menade således att en jämkningsregel, eller en utvidgning av skevdelningsregeln, som tog sikte på den mindre förmögne maken ej skulle ha någon praktisk betydelse.¹⁶⁴

Enligt regleringen, innan lagändringen 2007, fanns det således ingen möjlighet att från en bodelning undanta skadestands- eller försäkringsersättningar som utbetalats till den ersättningsberättigade maken före den kritiska tidpunkten.¹⁶⁵ Den möjlighet som fanns var att med tillämpning av skevdelningsregeln undanta sådan egendom vilket krävde att äktenskapet upplöstes p.g.a. äktenskapsskillnad samt att det var den make med mest giftorättsgods som åberopade jämkningsmöjligheten.¹⁶⁶

6.3 Kompensation för den andra makens skuldtäckning

6.3.1 Regleringen

En bodelning består av två delar, andelsberäkningen där makarnas giftorättsgods tas i beräkning och lottläggningen där tilldelningen av tillgångarna sker. Det är vid andelsberäkningen som vardera makes skulder avräknas från dennes giftorättsgods, vilket görs med syfte att få fram hur stor respektive makes nettoförmögenhet är.¹⁶⁷

Bodelningsförfarandet inleds således med att fastställa vilka tillgångar och skulder som ska ingå i bodelningen. I detta avseende tas ingen hänsyn till hur skulderna har uppstått eller varför. Det görs heller ingen skillnad på vad för sorts skuld det rör sig. Oavsett om make har konsumtionskulder, studieskulder eller skulder som uppkommit i samband med ett skadeståndskrav p.g.a. brott så behandlas skulderna lika.¹⁶⁸

¹⁶⁴ LU 1986/87:18 s. 18f.

¹⁶⁵ Se NJA 1936:75 s. 238 där ett ersättningsbelopp som utbetalats i anledning av olycksfall, innefattade gottgörelse för förlust av framtida arbetsförtjänst, ej ansågs medföra att beloppet vid bodelningen (i anledning av hemskillnad) skulle betraktas som makes enskilda.

¹⁶⁶ Ds 2005:34 s. 99f.

¹⁶⁷ Se stycke 2.3.3. Lottläggning och andelar.

¹⁶⁸ Ds 2005:34 s. 101.

Skulden måste dock existera vid den kritiska tidpunkten för att make skall få täckning för den i en bodelning. Skulden behöver däremot ej vara till sin storlek fastställd eller förfallen till betalning. Skuldavräkningsregeln vållar sällan problem utan uppfyller för det mesta sitt syfte. Regeln är dock omdiskuterad rörande vissa typer av skulder. Det har exempelvis diskuterats huruvida studieskulder borde få täckning eller ej eller hur situationen skall lösas när det rör sig om ett skadeståndsbelopp som betalats ut till den ena maken p.g.a. den andra makens våld. Studieskulder kan uppgå till betydande belopp, vilket kan medföra att den skuldsatta maken har fått hela det gemensamma hemmet på sin lott för täckning för studieskulden. Detta har ansetts vara orättvist mot den andra maken då skulderna förmodligen aldrig kommer att betalas av dessa tillgångar utan av framtida förvärvsinkomster.¹⁶⁹

Denna problematik uppmärksammades av familjelagssakkunniga och några av remissinstanserna men resulterade ej i speciella skuldtäckningsregler. Familjelagssakkunniga ansåg ej att det var en lämplig lösning på problemet att införa särskilda skuldtäckningsregler för vissa typer av skulder. Departementschefen höll med de familjelagssakkunniga och anförde vidare att i de fall skuldtäckningen skulle medföra ett oskäligt bodelningsresultat har den icke skuldsatta maken möjlighet att påkalla jämkning enligt skevdelningsregeln och på sådant sätt undvika en likadelning.¹⁷⁰

6.3.2 Problematiken

Innan lagändringen 2007 gjordes ingen skillnad på hur och varför skuld uppstått. Det enda kriterium som fanns var att skulden skulle ha existerat vid den kritiska tidpunkten för att make skulle få täckning för skulden. Detta system medförde självklart risk för att vissa oskäligen och anmärkningsvärda resultat uppstod. Om man såg till de fall då en skadeståndsskyldighet uppkommit för den ena maken efter en brottslig handling som riktats mot den andra maken kunde konsekvenserna av skuldavräkningsregeln bli uppseendeväckande. Konsekvensen kunde bli att den skadeståndsberättigade maken indirekt bekostade skadeståndet med sitt eget giftorättsgods. Den skadeståndsskyldiga maken hade möjlighet att dra av skulden genom skuldtäckningen vilket medförde att den förstnämnda makens delningsbara netto minskades.¹⁷¹

Om brottskadeersättningen betalats ut av t.ex. brottsoffermyndigheten skulle ersättningen ingå i bodelningen. Bodelningen resulterade då i att den skadeståndsskyldiga maken fick del av skadeståndet p.g.a. likadelningsprincipen. Vidare kunde även den skadeståndsskyldiga maken undanta tillgångar för att täcka den skuld som uppkommit i samband med att en utomstående part betalat ut skadeståndet.¹⁷²

¹⁶⁹ Prop. 1986/87:1 s. 168.

¹⁷⁰ Ibid.

¹⁷¹ Ds 2005:34 s. 101f.

¹⁷² Ibid. s. 102.

Om situation uppstod, innan lagändringen 2007, att bodelningsresultatet blivit oskäligt som en följd av avräkningsregeln erbjöds ingen annan lösning på problemet än att angripa bodelningsresultatet genom skevdelningsregeln. Problem uppstod dock, som ovan nämnts, då skevdelningsregeln enbart kan tillämpas vid en bodelning i anledning av äktenskapets upplösning genom äktenskapsskillnad samt att det måste vara den make med det största nettogiftegodset som påkallar jämkningen.¹⁷³

6.4 Svea Hovrätts dom 2002-06-07 mål nr: T 5446-01

6.4.1 Bakgrund

Fråga i målet gällde om brottsskadeersättning kan betraktas som skuld vid en bodelning med anledning av äktenskapsskillnad.¹⁷⁴

Dom om äktenskapsskillnad meddelades den 23 januari 1997. Den skuld som tvisten senare kom att handla om härrör från ett skadeståndsbelopp som utdömdes i november 1993. Mannen dömdes då för otukt med ungdom och sexuellt utnyttjande av barn, mot kvinnans dotter sedan ett tidigare äktenskap. Skadeståndsbeloppet betalades ut av brottsoffermyndigheten.¹⁷⁵

Bodelningsförrättaren som hade utsetts för att förrätta bodelningen uttalade sig rörande skulden på följande sätt;

*”Skulder upptas i generella termer som skuld i en bodelning. Om denna specifika skuld skulle upptas som skuld i bodelningen innebure detta att det inte bara vore legitimt att begå brott enligt 6 kap brottsbalken, utan även att gärningsmannen skulle få betalt för detsamma och att en närstående moder, som ligger i bodelningsfejld med parten som yrkat skulddelning, skulle betala detsamma eller i vart fall hälften därav.”*¹⁷⁶

På grund av ovan anförda valde bodelningsförrättaren att ej ta upp mannens skuld i bodelningen, vilket sedan togs upp i tingsrätten.

6.4.2 Parternas talan

Mannen framförde att skuld som härrör från handling som medför straff eller skadeståndsansvar skall ingå i bodelningen. Enda förutsättningen är att skulden skall ha uppkommit före den för bodelningen avgörande tidpunkten. Vidare anförde han att det saknades stöd såväl i lag som i praxis för att frångå denna grundförutsättning.¹⁷⁷

¹⁷³ Ds 2005:34 s. 103.

¹⁷⁴ Svea hovrätt mål nr: T 5446-01, bilaga A, s. 7.

¹⁷⁵ Ibid. s. 2f.

¹⁷⁶ Ibid. s. 3.

¹⁷⁷ Ibid. s. 4.

Kvinnan anförde att det inte förelåg någon skuld då det var ytterst osannolikt att mannen någonsin skulle betala denna. Detta då han hade en inställning om att han var oskyldigt dömd och med hänsyn till hans ekonomiska situation. Vidare anförde hon att om skulden skulle upptas i bodelningen skulle detta strida mot äktenskapsbalkens anda samt vara uppenbart oskäligt. Hon framförde att om skulden skulle beaktas skulle detta gynna mannen vid bodelningen på hennes bekostnad. Detta skulle i praktiken innebära att hon skulle få betala hälften av det skadestånd som mannen dömts att utge till hennes dotter p.g.a. att han utsatt dottern för grovt sexuellt utnyttjande.¹⁷⁸

6.4.3 Domslut och domskäl

Tingsrätten framförde att enligt 11 kap. 2 § första stycket ÄktB skall vid beräkningen av makarnas andelar i boet så mycket avräknas från en makes giftorättsgoods att det täcker de skulder som den maken hade när talan om äktenskapsskillnad väcktes. Vidare framfördes att kvinnan i målet framställt två invändningar mot att mannens skuld skall tas upp vid bodelningen. För det första har hon gjort gällande att det i praktiken inte föreligger någon skuld då han saknar vilja och förmåga att betala. För det andra har hon framfört att det skulle strida mot äktenskapsbalkens anda samt vara uppenbart oskäligt om skulden skulle ingå i bodelningen.¹⁷⁹

Tingsrätten konstaterade vad gäller den första invändningen rörande fråga om skuldens existens, att det ej är avgörande huruvida vilja och förmåga att betala föreligger. Förutsättningen för om skulden är verklig är om den uppkommit före den i bodelningen avgörande tidpunkten. Vidare anförde tingsrätten att den aktuella lagtexten ej ger utrymme för någon skönsmässig bedömning. P.g.a. ovan anförda konstaterade tingsrätten att den aktuella skulden skulle upptas i bodelningen.¹⁸⁰

Tingsrättens avgörande överklagades till Svea hovrätt.

Svea hovrätt delade tingsrättens bedömning. Hovrätten anförde att den aktuella skulden var verklig och utgjorde en sådan skuld som skall beaktas vid bodelningen. Hovrätten anförde vidare att det förhållandet att mannen saknade vilja eller förmåga att betala skulden saknade relevans. Vidare anförde hovrätten att det ej föreligger något utrymme för några skönsmässiga bedömningar vid en bodelning varvid hovrätten fann, i likhet med tingsrätten, att den aktuella skulden skulle upptas vid bodelningen.¹⁸¹

¹⁷⁸ Svea Hovrätts dom, mål nr: T 5446-01, bilaga A, s. 5f.

¹⁷⁹ Ibid. s. 7.

¹⁸⁰ Ibid. s. 7f.

¹⁸¹ Svea Hovrätts dom, mål nr: T 5446-01, s. 3.

7 2007 års lagändring

7.1 Uppdraget

Den 1 december 2004 fick advokat Örjan Teleman i uppdrag att utreda vissa frågor rörande bl.a. skadestånd och bodelning i äktenskapsbalken och sambolagen. Uppdraget gick ut på att se över aktuella lagregler och överväga om det fanns anledning att ändra jämkningsregeln i 12 kap. 1 § ÄktB. Möjlighet att utöka jämkningsmöjligheterna vid en bodelning och undanta den begränsning som enbart gör regeln möjlig för den mest förmögne maken att åberopa skulle ses över. Utöver översynen av 12 kap. 1 § ÄktB innebar uppdraget även ett övervägande av andra möjliga förändringar för att undvika otillfredsställande bodelningsresultat. Framförallt i de situationer då den ena maken uppburit skadestånd eller brottsskadeersättning eller när en make ådragit sig skuld avseende skadestånd eller genom betalning av en sådan skuld minskat sitt giftorättsgods.¹⁸²

Denna utredning fastställde att bodelningsförfarandet i vissa hänseenden kan medföra otillfredsställande resultat, varvid en ändring av dåvarande regler tedde sig nödvändig. Det framfördes att skevdelningsregeln, vars syfte är att korrigera olämpliga eller otillfredsställande bodelningsresultat, inte lyckades uppnå sitt syfte i alla situationer.¹⁸³

7.2 Ds 2005:34

7.2.1 Utgångspunkterna

Under utredningens gång konstaterades att en bodelning i vissa situationer kan medföra oskäliga och orimliga resultat vilka torde motivera en ändring av aktuella regler. Till följd av detta konstaterande uppkom speciellt tre frågeställningar som utredaren valde att arbeta efter;¹⁸⁴

- *”Om och i så fall i vilken omfattning skall ett skadestånd eller annan liknande ersättning av personligt slag som utbetalats under makarnas giftorättsgemenskap kunna undantas vid en framtida bodelning?”*
- *”Om och i så fall hur skall en skuld avseende skadestånd eller annan liknande ersättning i anledning av en brottslig gärning e.d. eller en under giftorättsgemenskapen eller samboförhållandet gjord betalning av en sådan skuld få inverka på bodelningsresultatet?”*

¹⁸² Ds 2005:34 se förordet och s. 13.

¹⁸³ Ibid. s. 107f.

¹⁸⁴ Ibid. s. 107.

- *”Om och i så fall hur skall en makes skuldsättning eller minskning av sitt giftorättsgods p.g.a. ekonomiskt vanvård eller annat otillbörligt förfarande i övrigt få inverka på bodelningsresultatet.”*

Utredningen berörde frågor om skadestånd och bodelning samt de jämningsmöjligheter som är tillämpliga i de fall en make genom brott ådragit sig skuld avseende skadeståndsansvar eller brottskadeersättning.¹⁸⁵

7.2.2 Undantagande av vissa ersättningar

Ett av förslagen i utredningen var att utbetalda eller på annat sätt tillgängliga ersättningar med stark personlig anknytning skulle kunna undantas från bodelningen under samma premisser som gäller för undantagande av rätt till sådan ersättning.¹⁸⁶

Som ovan redogjorts finns en möjlighet för make att ta undan viss egendom av särskild- eller personlig art. Särskild egendom är exempelvis sådana rättigheter som inte kan överlåtas och att det skulle strida mot vad som gäller för rättigheten att låta den ingå i en bodelning. Således anses en rätt till ideellt skadestånd härröra till en sådan rättighet som skulle undantas. Däremot om ersättningen eller skadeståndet hade utbetalts skulle detta ingå i bodelningen och således blev tidpunkten för när rättigheten infriats avgörande huruvida denna skall ingå i bodelningen eller ej.¹⁸⁷

Då skadestånd eller brottskadeersättningar har en mycket stark anknytning till den ersättningsberättigade påpekades ett starkt behov av att ändra reglerna rörande redan utbetalda ersättningar. Utredaren menade att en förändring av undantagsreglerna, genom att begränsa giftorättens omfattning var det lämpligaste sättet att undanta redan utbetalda sådana ersättningar. Han anförde att detta lämpligast gjordes genom att inta en undantagsregel i äktenskapsbalken som reglerar ovan nämnda situation. En undantagsregel av nämnda karaktär skulle medföra att ersättningsens syfte upprätthölls samt att antalet rättsliga tvister på området begränsades. Vidare föreslogs att detta även kunde regleras, genom ett tillägg av reglerna rörande särskild och personlig egendom eller genom en utvidgning av reglerna rörande enskild egendom.¹⁸⁸

Utredaren menade emellertid att en ren undantagsregel bäst skulle tillse ersättningsens syfte. En utvidgning av reglerna rörande enskild egendom skulle strida mot den grundläggande systematik som sedan länge fastslagit att enskild egendom endast kunde uppstå genom avtal makarna emellan eller på förordnande från tredje man.¹⁸⁹

¹⁸⁵ Ds 2005:34 s. 108.

¹⁸⁶ Ibid. s. 109.

¹⁸⁷ Ibid. s. 109f.

¹⁸⁸ Ibid. s. 110f.

¹⁸⁹ Ibid. s. 112.

7.2.3 Ny skevdelningsregel

Ett annat förslag som framlades var en ändring av skevdelningsregeln. Regeln skulle bli möjlig att åberopa för båda makarna oavsett deras inbördes förmögenhetsförhållanden.¹⁹⁰

Enligt skevdelningsregeln kan ett bodelningsresultat jämkas med hänsyn tagen till äktenskapets längd, makarnas ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt. Regelns syfte är att förhindra att man ”skiljer sig till pengar”. För regelns tillämpning förutsätts att det är den mest förmögne maken som åberopar jämkning och vidare gynnas av att regeln tillämpas. Således är regeln ej tillämplig när det är den minst förmögne maken som vill frånga likadelningsprincipen och undanta viss egendom ur boet. Maken med minst giftorättsgods kan ej heller åberopa regeln för att kompensera den andra makens omfattande skuldsättning.¹⁹¹

Utredaren menade att en ändring, av ovan nämnda slag, vilken medför att skevdelningsregeln skulle bli åberopbar av båda makarna, ej skulle strida mot regelns syfte. Regeln skulle fortfarande vara fördelaktig för den mest förmögne maken. Den enda skillnad som en utvidgning skulle medföra var att den minst förmögne maken hade haft möjlighet att åberopa regeln i de situationer då denne erhållit en speciell ersättning av starkt personlig art. Vidare hade en utvidgning medfört att den minst förmögna maken, med hjälp av skevdelningsregeln, hade haft möjlighet att få kompensation för den andra makens illojala transaktioner. En utvidgning av skevdelningsregeln hade således gjort makarna mer jämställda i möjligheten att gagnas av en tillämpning av regeln.¹⁹²

7.2.4 Ny vederlagsregel

Ytterligare ett förslag som framlades i promemorian var fråga huruvida ytterligare en vederlagsregel borde införas i äktenskapsbalken. Regelns syfte skulle vara att kompensera en make om den andra maken genom otillbörligt förfarande ådragit sig en skuld eller på annat sätt minskat sitt giftorättsgods i inte obetydlig omfattning.¹⁹³

Vederlagsregeln omfattar enbart gåvotransaktioner eller transaktioner som inneburit att en makes enskilda egendom ökat på bekostnad av dennes giftorättsgods. Vederlagsregeln kan således ej tillämpas när make genom skuldsättning eller annat klandervärt beteende har minskat sitt giftorättsgods.¹⁹⁴

¹⁹⁰ Ds 2005:34 s. 122.

¹⁹¹ Ibid. s. 123f.

¹⁹² Ibid. s. 124f.

¹⁹³ Ibid. s. 128.

¹⁹⁴ Ibid. s. 128f.

Det föreslogs att en lösning på problemet borde vara att ändra i skuldavräkningsreglerna. Denna ändring skulle då innebära att skulder som uppkommit p.g.a. brott eller annat oklanderligt beteende inte skulle bli föremål för avräkning. Utredaren anförde dock att en sådan ändring skulle medföra att makarnas inbördes intressen gick före borgenärens intresse vilket skulle kunna utnyttjas på ett otillbörligt sätt. En sådan begränsning av skuldavräkningsreglerna skulle dessutom endast delvist lösa problemet. Om en make redan hade hunnit betala skulden eller minskat sitt giftorättsgods skulle den förfördelade maken inte få någon kompensation.¹⁹⁵

En annan lösning som föreslogs var att göra sådana skulder avräkningsbara mot den skuldsatta makens enskilda egendom. Denna lösning skulle medföra positiva effekter för den förfördelade maken i de situationer den skuldsatta maken ägde enskild egendom. I de situationer där den skuldsatta maken saknade enskild egendom skulle den förfördelade maken även mista sin kompensation.¹⁹⁶

Den lösning som utredaren ansåg bäst skulle tillgodose den förfördelade makens rätt till kompensation var införandet av en ny regel. En regel som enbart tog sikte på de situationer då make genom skuldsättning eller annat otillbörligt beteende har minskat sitt giftorättsgods. Införandet av en sådan regel skulle medföra en rätt för den förfördelade maken att undanhålla ett belopp av sitt giftorättsgods motsvarande den andra makens skuldsättning.¹⁹⁷

De föreslagna ändringarna i promemorian syftade till att möjliggöra en större flexibilitet i bodelningsförfarandet med åtanke att komma tillrätta med de otillfredsställande bodelningsresultaten som kunde uppstå.¹⁹⁸

7.3 Prop. 2006/07:32

Propositionens huvudsakliga syfte var att ändra de då gällande reglerna i äktenskapsbalken rörande bodelningsförfarandet när make erhållit skadestånd eller brottsskadeersättning p.g.a. den andra makens våld. Propositionen föreslog att make skulle kunna undanta ersättning som utgått för personskada eller kränkning från bodelningen. Vidare föreslogs att make skulle få möjlighet att kompenseras om den andra maken genom skuld eller annat otillbörligt beteende minskat sitt giftorättsgods.¹⁹⁹

¹⁹⁵ Ds 2005:34 s. 129f.

¹⁹⁶ Ibid. s. 130.

¹⁹⁷ Ibid. s. 130f.

¹⁹⁸ Ibid. s. 143.

¹⁹⁹ Prop. 2006/07:32 s. 1.

Som framgått ovan har en make ingen äganderätt i den andra makens egendom utan vardera make äger sin egendom och svarar för sina skulder. Makes egendom är däremot giftorättsgods i den mån den inte är enskild och vardera make har giftorätt i den andra makens egendom. När äktenskapet upplöses skall makarna, efter att skulder täckts, dela lika på det giftorättsgods som kvarstår i boet. Vissa undantag görs för egendom av särskild eller personlig art. Sådan egendom får undantas bodelningen. Vidare finns möjlighet för den make som innehar det största nettogiftegodset att påkalla jämkning enligt skevdelningsregeln. Denna reglering syftar till att korrigera de situationer som annars skulle kunna uppstå då den ena maken har gift sig med tanken att sedan skilja sig till rikedom.²⁰⁰

Regeringen framhåller att den problematik som promemorian påpekar bör ändras men de godtar ej promemorians förslag rakt av. Det konstateras att de rådande bodelningsreglerna i ovan nämnda situation leder till orimliga resultat och de framhålls att sådana resultat är särskilt stötande när det är fråga om våld inom familjen. I de situationer när make utfått skadestånd eller brottskadeersättning p.g.a. den andra makens våld blir resultatet i princip att offret tvingas dela skadeståndet med gärningsmannen. Regeringen anför vidare, i enlighet med promemorians förslag, att ersättning som utgått för personskada eller kränkning har en så nära personlig anknytning att den alltid bör hållas utanför en bodelning, oavsett om det vid bodelningstillfället rör sig om ett utbetalt belopp eller rättigheten till ett framtida belopp.²⁰¹

I och med den föreslagna ändringen rörande möjligheten att undanta sådana ersättningar som utgått p.g.a. personskada eller kränkning bör även en makes skuldsättning p.g.a. brott kunna kompenseras. Regeringen framför att om ändring sker endast genom att en make har möjlighet att undanta sådan ersättning för personskada eller kränkning skulle den utsatta maken ändock, när det rör sig om brott inom familjen, få ett sämre ekonomiskt utfall vid en bodelning än om brottet aldrig hade begåtts. Vidare konstateras att även om det inte rör brott mot den andra maken anses det felaktigt att den icke skadeståndsskyldige maken skall vara med och betala den andra makens skadestånd varvid även en ändring rörande detta bör aktualiseras.²⁰²

I promemorians förslag skulle kompensationsrätten gälla om skulden uppkommit genom ett ”otillbörligt förfarande” vilket är en för vid formulering. Det framhålls att ovan nämnda formulering inkluderar fler situationer än vad som bör omfattas och att rätten till kompensation enbart bör knytas till om skulden uppkommit genom ett brottsligt förfarande.²⁰³

²⁰⁰ Prop. 2006/07:32 s. 7f.

²⁰¹ Ibid. s. 8f.

²⁰² Ibid. s. 9.

²⁰³ Ibid. s. 10.

Avslutningsvis framhålls att, i och med ovan föreslagna ändringar, en utvidgning av skevdelningsregeln ej är nödvändig. Vidare anförts att ändringar av skevdelningsregeln som föreslås i promemorian skulle innebära betydande avsteg från de grundläggande principerna i äktenskapsbalken varvid en ändring av skevdelningsregeln ej anses vara aktuell.²⁰⁴

Med ovan anförda synpunkter resulterade den utredning som startades den 1 december 2004 i att två nya paragrafer infördes i äktenskapsbalken med syfte att korrigera de oskäligen bodelningsresultat som dåvarande reglering kunde resultera i.

7.4 10 kap. 2a § första stycket ÄktB

”Varje make får från bodelningen ta undan egendom som maken har fått i ersättning för personskada och kränkning samt avkastning av egendomen. Ersättning för inkomstförlust eller för kostnader får dock tas undan endast i den mån ersättningen avser tiden efter det att talan om äktenskapsskillnad väcktes, anmälan enligt 9 kap. 1 § andra stycket gjordes eller dödsfallet inträffade. Rätten att ta undan egendom gäller också vad som har trätt i stället för sådan egendom som anges i första meningen.”

Paragrafens innebörd medför en möjlighet för make att undanta vissa ersättningar av personligt slag som utbetalats till denne. Egendom som kan undantas enligt nämnda paragraf skall behandlas på samma sätt som personlig egendom vilket i praktiken innebär att egendomen varken beräknas i makarnas andelar eller vid fördelningen på lotter. Paragrafen skall tillämpas oavsett i vilken form ersättningen utgått, om den utgått i kontanta medel eller som annan egendom.²⁰⁵

Vidare skall nämnas att paragrafen syftar till att egendom som utgått p.g.a. personskada eller kränkning skall kunna undantas, varvid egendom som utgått p.g.a. egendomsskada eller sakskada hamnar utanför paragrafens tillämpningsområde. Det spelar ej heller någon roll vem som har betalat ut ersättningen för att egendomen skall bli undantagen. Även avkastning av sådan egendom kan tas undan.²⁰⁶

Den make som åberopar undantagande av egendom enligt nämnda paragraf har bevisbördan för att det är fråga om sådan egendom som anges i bestämmelsen. Det är samma allmänna principer som är vägledande vid fråga rörande om egendom skall klassas som enskild som skall vara avgörande om den bör inkluderas i paragrafens tillämpningsområde.²⁰⁷

²⁰⁴ Prop. 2006/07:32 s. 12.

²⁰⁵ Ibid. s. 13.

²⁰⁶ Ibid. s. 14.

²⁰⁷ Ibid. s. 15.

7.5 11 kap. 4a § första stycket ÄktB

”Om en skuld som uppkommit genom brott har räknats av från den ena makens giftorättsgods enligt 2 § eller om ena maken har använt sitt giftorättsgods till att betala en sådan skuld, skall den andra makens andel vid bodelningen beräknas som om skulden inte hade räknats av eller betalningen inte hade skett. Den förstnämnda makens del i det sammanlagda giftorättsgodset skall minskas i motsvarande mån.”

Denna paragraf syftar till att ge make kompensationsrätt vid en bodelning om den andra maken genom skuldsättning minskat sitt giftorättsgods.²⁰⁸ Paragrafen ger make möjlighet till kompensation vid aktuell situation i två fall. När ett värde räknats av från den andra makens giftorättsgods för att täcka en skuld som uppkommit genom brott eller när skuld uppkommit genom brott och denna har betalats innan giftorättsgemenskapen upphört. Här är viktigt att påpeka att skulden måste ha betalats med giftorättsgods för att ge den andra maken kompensation. För paragrafens tillämplighet krävs vidare att den aktuella skulden uppkommit genom brott. Brottet behöver ej varit uppsåtligt eller gärningsmannen behöver ej ha dömts för brottet utan det räcker att skadeståndet utgått p.g.a. en brottslig gärning.²⁰⁹

Beräkningen av den ena makens kompensationsrätt skall ske på samma sätt som enligt vederlagsregeln. Det utbetalda beloppet läggs således fiktivt till den skadeståndsskyldige makens giftorättsgods. Därefter beräknas andelarna av makarnas giftorättsgods som om betalningen inte hade skett. Innehåller ena makens bo en skuld som uppkommit p.g.a. brott skall den andra makens andelsberäkning ske som om skulden inte hade räknats av från den förstnämnda makens giftorättsgods. Den skadeståndsansvariga makens giftorättsgods skall minskas i motsvarande mån. Vidare skall nämnas att makes rätt till kompensation begränsar sig till ett anspråk på aktuell summa ur giftorättsgodset så långt det räcker. Således kan paragrafen inte medföra en förmögenhetsrättslig fordran på ersättning mot den andra maken.²¹⁰

²⁰⁸ Prop. 2006/07:32 s. 16.

²⁰⁹ Ibid.

²¹⁰ Ibid. s. 17.

8 Analys

8.1 Är dagens bodelningsregler förenliga med vår syn på äktenskapet

Sedan början av 1900-talet har lagstiftaren strävat efter en större jämställdhet och en ekonomisk självständighet mellan makar. Vikten av att vardera make själv äger sin egendom och svarar för sina skulder har framhävts och denna princip infördes som huvudregel redan i 1920 års giftermålsbalk och har legat kvar som en grundläggande princip fram till idag. Självständighet och individualism har betonats inom äktenskapsrätten, ett institut som ursprungligen befästes med gemenskap och tvåsamhet. Trots att äktenskapet medför en gemenskap mellan makarna gäller denna gemenskap ej ur ett ekonomiskt perspektiv då vardera make själv äger sin egendom och skall svara för sina skulder.

Äktenskapet var ursprungligen en slags statussymbol, när två personer ingick i ett äktenskap ansågs de bli en enhet, en enhet som skulle hålla till döden skiljde dem åt. Makarnas gemenskap bygger på giftorätten och reglerna härom. Giftoinstitutet har sina rötter långt bak i svensk rättshistoria och som ovan nämnts var det mannen som ägde makarnas giftoförmålsbalk och förvaldade denna. När 1920 års giftermålsbalk infördes försköts mannens dominans över hustrun och boets ekonomiska delar. Ett arbete mot en större gemenskap och en jämlikhet mellan makarna emellan hade påbörjats. Detta arbete medförde även att synen på makarna individualiserades, de var ej längre en enhet utan två individer i en frivillig gemenskap. Detta visades ytterligare genom att huvudprincipen om att vardera make äger sin egendom och svarar för sina skulder infördes i den äktenskapsrättsliga regleringen.

Den effekt som äktenskapet ursprungligen gav, en trygghet ur en status synvinkel och en ekonomisk trygghet, speciellt för kvinnan är sedan länge förlegad. Idag ses äktenskapet mer som ett bevis på kärlek som möjliggör vissa juridiska fördelar vilka ej kommer diskuteras här. De funktioner som tidigare var avgörande, speciellt den ekonomiska tryggheten, kan idag antas ha mycket mindre betydelse. Samhället och staten har idag tagit över rollen som beskyddare för den svagare parten och många av äktenskapets tidigare funktioner sköts nu av socialförsäkringar och andra trygghetssystem.

Gemenskapstanken är stark, och anses näst intill växa i styrka efter att äktenskapets upplöses då giftoförmålsreglerna medför att makarna har en latent rätt till hälften av den andra makens egendom. Denna latent rätt som i sin tur härstammar från den nordiska grundprincipen om likadelning härrör från att makarnas insatser i hemmet skall likställas.

Vid 1900-talets början var hustrun ofta hemma och tog hand om hem och barn medan mannen stod för familjens försörjning. Detta menade man var skyddsvärt varvid likadelningsprincipen infördes. Genom att boet, efter en äktenskapskillnad delas lika makarna emellan likställs makarnas insatser i hemmet. Denna likadelning utgjorde ett starkt fundament i gemenskapen mellan makarna och då, vid principens införande, kvinnans roll ofta återfanns i hemmet ansågs principen stärka kvinnans ställning. Utjämningen mellan makarna i ekonomiskt hänseende efter ett äktenskaps upplösning kan sägas ha tagit sin utgångspunkt i strävanden efter att skapa ekonomisk rättvisa, omsorg om den ekonomisk svagare maken (ett arbete som verkligen satte fart vid äktenskapsbalkens införande under 1980-talet) samt att jämställa makarna på ett ekonomiskt plan, likväl i äktenskapet.

Idag kan äktenskapet ses som ett civilrättsligt avtal, som ett rent kontraktsförhållande. Institutets ursprungliga mål och syfte var dock det motsatta. Enligt min mening kan svårighet uppstå om man betraktar äktenskapsinstitutet utan att beakta dess ursprungliga syfte. Jag tror att människor, för det mesta, ingår äktenskap med tanken att det skall vara ett livslångt bevis på deras kärlek till varandra. Således tror jag ej att äktenskapet idag enbart ses som ett juridiskt, fördelaktigt, kontrakt mellan två avtalsparter. Oavsett hur man ser på äktenskapsinstitutet innefattar regleringen grundsyften som ej längre stämmer överens med samhällsutvecklingen. Det ursprungliga syftet med äktenskapet som gemenskap drar institutet åt ett håll, medan makarnas individuella oberoende drar åt det motsatta. Tanken på äktenskapet som ett civilrättsligt avtal har fått ett starkt fäste vad gäller regleringen av äktenskapets ingående och upplösning. Äktenskapsinstitutets ursprungliga syfte, som en gemenskap makarna emellan, präglar däremot äktenskapet i sin helhet.

Strävan efter en gemenskap, jämställdhet och en ekonomisk självständighet kantas av olika undantags- och skydds regler. Regler som motiveras med att skydd måste ges till den ekonomisk svagare maken, att den ekonomisk starkare maken måste kunna skydda sin egendom, att den ekonomiska gemenskapen ej upphör i samband med äktenskapets upphörande samt att grundpelaren inom hela äktenskapsrätten är likadelning. Dessa regler kvarstår än idag i äktenskapsrätten med olika motiveringar varvid fråga uppstår om inte en ny revidering är behövlig.

Utifrån det ovan anförda vill jag påstå att dagens reglering ej kan anses vara förenlig med den förändrade syn på äktenskapet som är rådande idag. De grundläggande regleringarna och principerna är närmare hundra år gamla och härrör från ett samhälle som ej längre existerar. Att reglerna inte ändrades vid äktenskapsbalkens ikraftträdande är förståeligt då kvinnans och mannens ekonomiska ställning fortfarande skiljde sig mycket åt, vilket även kommenterades i propositionen 1986/87:1 om äktenskapsbalk m.m. där det framfördes att kvinnans ekonomiska likhet med mannen ej hade nått tillräckligt långt. Trots att löneskillnader fortfarande kvarstår mellan män och kvinnor är normen ändock att båda makarna arbetar och har en egen inkomst.

8.2 Likadelningsprincipen

Som ovan nämnts kan gemenskapstanken mellan makarna anses vara starkare vid äktenskapsskillnaden än under äktenskapet p.g.a. makarnas latent anspråk på likadelning av den andra makens giftorätts gods.

När principen fick sitt fäste i svensk rätt såg samhället helt annorlunda ut än vad det gör idag. Kvinnans roll var i hemmet, hon skulle sörja för hem och barn medan mannen stod för familjens försörjning. I den rollfördelning som förelåg mellan makarna vid 1900-talets början spelade giftorätten och likadelningsprincipen en avgörande roll, speciellt för kvinnans fortsatta leverne efter att ett äktenskap upplöstes. Giftorätten ansågs då stärka hennes ställning gentemot mannen vid en äktenskapsskillnad. Genom giftorätten och likadelningsprincipen fick kvinnan del av den ekonomiska tillväxten som mannen skapat.

Av principens gamla ursprung och att det dåvarande syftet och synen på makarnas ställning gentemot varandra har förändrats kan det anses diskutabelt att principen fortfarande har ett så starkt fäste i vår nuvarande reglering. Att den efter nästan hundra år står kvar som självklar med ett starkt fäste i vår familjerättsliga lagstiftning kan te sig uppseendeväckande. Sedan principens införande år 1920 har kvinnans ställning stärkts och hon är ej längre beroende av äktenskapet på det sätt som hon var 1920. Makarna har blivit mer ekonomiskt självständiga varvid i praktiken både kvinnor och män i dagens samhälle torde klara sig utan ekonomiskt stöd från varandra och således även klara sig utan anspråket på en likadelning. Här måste dock nämnas att det ur en rättvisesynpunkt, när man ser till längre äktenskap, torde anses som rimligt att en delning sker i enlighet med likadelningsprincipen. Vid längre äktenskap har ofta makarnas egendom sammanblandats och det kan vara svårt att avgöra vem som infört vilken egendom i det gemensamma hemmet.

Det är fullt förståeligt att principen infördes och fick sin starka ställning i det svenska, men även nordiska, rättssystemet under 1900-talets början. Sett till att makarnas förhållande gentemot varandra och att deras inbördes förhållande då såg helt annorlunda ut än vad det gör idag. Vid äktenskapsbalkens ikraftträdande diskuterades det om inte likadelningsprincipen borde bytas ut mot en princip eller grundtanke som mer överensstämde med den syn som höll på att växa fram rörande äktenskapet, kvinnans roll i samhället samt jämlikheten mellan makarna emellan. Tiden ansågs dock ej vara mogen för att överge huvudprincipen om likadelning då man ansåg att kvinnans jämställdhet med mannen i ett ekonomiskt hänseende ej hade nått tillräckligt långt. Vidare lades stor vikt vid att många äktenskap, trots den förändrade synen, fortfarande var långvariga varvid den ekonomiska sammanblandningen som då hade skett enklast löstes genom en tillämpning av likadelningsprincipen.

Vid äktenskapsbalkens införande diskuterades dock om inte en återgångsdelning torde vara en lämpligare delningsprincip, speciellt vid kortvariga äktenskap. Fördelar med en återgångsdelning ansågs vara, vid kortare äktenskap, att makarnas ekonomier och egendom ej hade hunnit sammanblandas varvid en återgång av makarnas egendomsförhållanden skulle vara relativt enkel att genomföra. Vidare anfördes att man, genom en återgångsdelning, enkelt skulle ha möjlighet att reglera de situationer där den ena maken enbart ingått äktenskapet med tanke om att gå ur det med en större förmögenhet.

De jämningsmöjligheter som infördes under 1970-talet syftade till att korrigera de situationer där likadelningsprincipen ej lyckades uppfylla sitt syfte. Skevdelningsregeln tar hänsyn till hur gemenskapen ser ut mellan makarna, framförallt om deras ekonomier och egendom hunnit sammanblandas eller ej. Det är avgörande huruvida makarnas gemenskap kan anses tillräckligt omfattande eller ej för att en likadelning skall kunna ske. Departementschefen har även uttalat att avsteg från likadelningsprincipen enbart bör ske i undantagsfall dock med utgångspunkt huruvida gemenskap uppstått eller ej. Således är det ej fel att påstå att gemenskapstanken ej längre bör tillmätas så stort värde när äktenskapet enbart varat en kortare period. Vidare, som ovan anförts, bör egendom, även efter ett långvarigt äktenskap fråntagas en likadelning om egendomen i sig ej kan anses ge uttryck för makarnas ekonomiska samarbete varvid makes äganderätt bör respekteras.

Ytterligare ett tecken på att likadelningsprincipen tappat i betydelse är makarnas möjlighet att genom äktenskapsförord reglera sina inbördes förhållanden och egendomsfördelning. Genom detta betonas makarnas och även äktenskapets karaktär av ett avtal snarare än ett livslångt åtagande.

I enlighet med det ovan anförda anser jag att principen ej längre fyller sin ursprungliga funktion. Att den är väl inarbetad i svensk rätt och medför en stor förståelse över vad äktenskapet ursprungligen stod för behöver ej diskuteras. Däremot bör principens nuvarande ställning diskuteras. Det torde även kunna konstateras att principen kommer fortsätta tappa i betydelse varvid den så småningom förmodligen kommer att ersättas. Jag kan dock ej med säkerhet påstå att tiden är kommen för att byta ut principen. Däremot vågar jag hävda att den kommer försvinna inom en snar framtid varvid lagstiftaren borde börja arbeta fram en ersättare.

Vid äktenskapsbalkens ikraftträdande diskuterades införandet av en återgångsdelning eller att införa en total egendomsskillnad mellan makarna. Dessa förslag godtogs dock ej varvid likadelningsprincipen fick bestå. Enligt min mening fyller likadelningsprincipen ej längre sin ursprungliga funktion. De senaste ändringar som skett i äktenskapslagstiftningen har syftat till att korrigera eller stötta principen i situationer där den visat sig medföra mycket oönskade effekter. Detta är ej något som kommer att avta utan snarare tvärt om. Undantagsbestämmelser, specialparagrafer samt korrigeringar lagregleringar kommer att bli behövliga i allt fler situationer då samhället går åt ett håll medan likadelningsprincipen, en av de mest grundläggande principerna i svensk familjerättslig reglering, står still och representerar en svunnen tid.

8.3 Lagändringen 2007

När lagstiftaren påbörjade arbetet mot en ökad jämställdhet och ekonomisk självständighet vid äktenskapsbalkens ikraftträdande framhövdes principen om att vardera make äger sin egendom och svara för sina skulder ytterligare. Genom denna princip och lagstiftarens arbete med att framhäva den har en självständighet och en individualism betonats allt mer inom äktenskapsinstitutet, ett institut som ursprungligen härstammar från tanken om att två individuella personer blir en gemenskap. Denna gemenskapstanke vägde så tungt att vid införandet av principen om att vardera make äger sin egendom och svarar för sina skulder såg man ej till alla situationer som kunde uppstå. Lagstiftaren ansåg att jämningsmöjligheten och den då aktuella vederlagsregeln skulle täcka upp för de håligheter som principen och dåvarande reglering öppnade upp för.

Denna princip innebar i de facto att ett äktenskap medförde ett förhållande som innebar en så stark inbördes gemenskap att man bortsåg från hur skulder uppstått och hur viss egendom i boet uppkommit. Innan lagändringen innebar dåvarande reglering att en make som skuldsatt sig genom brott, till och med genom brott begånget gentemot den andra maken, med återopande av skuldavräkningsregeln fick täckning för den aktuella skulden.

Motsvarande situation uppstod då dåvarande reglering ej tog i beaktande hur egendom uppkommit. Make hade ej möjlighet att undanta egendom som tillfallit denne genom ersättning för personskada eller kränkning utan sådan ersättning delades lika i enlighet med likadelningsprincipen på samma premisser som allt annat giftorättsgods i boet.

Innan 2007 års lagändring fanns risk att dåvarande reglering medförde ett bodelningsresultat som ej var rimligt. Lagen fyllde sin funktion då den förhindrade att makar, enskilt eller i konsensus, undantagit egendom med syfte att undanhålla pengar eller liknande egendom för tredje man på ett otillbörligt sätt. Däremot uppstod en stor konflikt när regleringen sattes på sin spets i de situationer då våld uppstått inom familjen.

Innan lagändringen, om det fanns ett ömsesidigt fordringsanspråk mellan makarna som härrörde från att den ena maken blivit skyldig att betala skadestånd till den andra maken, hade dåvarande reglering ingen möjlig, acceptabel, lösning på den uppkomna situationen. Att gärningsmannen, genom att åberopa skuldtäckning får täckning för skuld som uppstått p.g.a. brott samtidigt som samma make får hälften av den ersättning som betalats ut, då denna tas upp och delas tillsammans med allt annat giftorättsgods är en oacceptabel konsekvens. Även i fall där make fått ersättning p.g.a. olycka torde det anses orimligt att denna ersättning skall delas lika mellan makarna vid en äktenskapsskillnad eller att make som begått brott, ej riktat mot den andra maken, får täckning för denna skuld.

Ovanstående problematik är i sig ett starkt avsteg från principen om att vardera make äger sin egendom och svarar för sina skulder. Jag anser att det är ytterst märkligt hur ovan nämnda situation på något sätt kan anses överensstämma med den aktuella grundläggande principen. Att begå ett brott och sedan med hjälp av lagstiftningen få täckning för skuld som uppstått p.g.a. brottet kan ej anses överensstämma med att man skall svara för sina skulder. Speciellt inte när detta medför en negativ konsekvens för den andra maken vid en kommande bodelning. Ej heller anser jag, om make tvingas dela skadestånd eller ersättning med den andra maken, att detta överensstämmer med att vardera make äger sin egendom. Den här problematiken diskuterades vid äktenskapsbalkens ikraftträdande där lagstiftaren ansåg att aktuell situation skulle kunna regleras med hjälp av jämningsmöjligheterna. Som ovan framkommit, är dock jämningsmöjligheterna så pass begränsade i svensk rätt att de ej i alla situationer har möjlighet att reglera ovan nämnda problematik. Även om aktuell situation ej är vanligt förekommande torde situationens allvar, den inskränkning av lagens anda och syfte som problematiken medför samt det intrång som ovan situation medför på den personliga integriteten tala för sig själv. Att problematiken diskuterades och att det sen ej vidtogs några åtgärder är enligt mig väldigt uppseendeväckande.

Den nya lagändringen som kom 2007 innebar ett ytterligare steg bort från likadelningsprincipen. Genom de två nya paragraferna öppnades ytterligare väg för korrigerande och avsteg från grundprincipen. Lagändringen uppnådde visserligen sitt syfte, de nya paragraferna korrigerar den ovan nämnda problematiken. Något som däremot bör uppmärksammas är att den nya lagändringen kom relativt snabbt efter den stora revidering inom äktenskapsrätten som skedde under 1900-talets andra hälft och som resulterade i äktenskapsbalkens ikraftträdande år 1988. Det som här bör påpekas är att man i samband med arbetet av äktenskapsbalkens införande diskuterade behovet utav kommande speciallösningar men lämnade den problematiken till rättstillämpningen. Således vågar jag påstå att lagändringen som trädde ikraft 2007 enbart var den första av många kommande lagändringar för att korrigera den äktenskapsrättsliga lagstiftningen.

8.4 Avslutande kommentarer

Lagändringen som skedde 2007 kan anses vara relevant, inte bara för ändringens syfte, att komma till rätta med den problematik vad gäller situation när boet vid en äktenskapsskillnad innehåller ett skadeståndsbelopp eller brottsskadeersättning eller skuld som uppkommit p.g.a. brott. Utan även ur ett större perspektiv med utgångspunkt ur äktenskapsregleringen. Att behovet av en lagändring kom så snabbt efter äktenskapsbalkens ikraftträdande vilket i sig var resultatet av en stor revidering av hela familjerätten tyder på en omdaning av samhället i en hastighet som lagstiftaren kanske ej räknat med.

Det lagändringen innebar var att specialregler behövde införas för att komma till rätta med en extrem konsekvens vid vissa speciella, ändock ytterst allvarliga, situationer. Detta torde kunna ses som ett tecken på att samhället omdanas i en hög hastighet. När äktenskapsbalken trädde ikraft var problematiken känd, dock var det nog ingen som räknade med att den skulle aktualiseras varvid man aktivt valde att ej införa några specialregler rörande den ovan nämnda situationen eller andra, likartade specialsituationer. Lagstiftaren verkar ha utgått från att skadestånd och kränkingsersättningar ej skulle aktualiseras i samband med en bodelning varvid man aktivt valde att lämna problemet därhän, ett val som resulterade i ett riktigt men orimligt resultat i Svea hovrätts mål nr: T 5446-01, dom den 2001-06-07.

Då samhällsutvecklingen går snabbt framåt och äktenskapet förlorat sitt ursprungliga syfte som en trygghet för familjemedlemmarna, har lagstiftaren och staten valt att lägga allt mer ansvar på samhället för den enskilda individen. Familjerättens strävan efter jämlikhet mellan könen och en ekonomisk självständighet har även medfört att det i lag ställts upp skyddsregler för den ekonomiskt svagare maken. Skyddsregler för att make efter att ett äktenskap upplösts skall ha möjlighet att ej hamna i en beroende situation gentemot den andra maken. Vidare har det uppställts skyddsregler så att man, under äktenskapet, skall slippa vara i ett beroendeförhållande gentemot varandra mer än vad äktenskapet och dagens syn på äktenskapet medför. Det är ej bara inom äktenskapet som samhället går in och skyddar den svagare parten utan även utanför äktenskapets ramar skyddas den enskilda individen. Exempelvis brottsskadeersättningen, men även socialförsäkringslagarna och andra trygghetssystem, kan ses som resultat av statens ställning som beskyddare gentemot den enskilda. Då samhället har mer och mer ansvar för vad medborgarna gör och hur de handlar gentemot varandra bygger detta upp för möjliga reformbehov, varvid behovet av kommande reformer, framförallt inom den familjerättsliga lagstiftningen ökar. Lagändringen som kom 2007 och samhällets insatser som den svages beskyddare kan förmodligen enbart anses vara grunden för framtida behov av kommande reformeringar.

Med detta i beaktande vågar jag påstå att äktenskapsbalkens bodelningsregler förmodligen, under en relativt överskådlig framtid, kommer behöva ytterligare särregleringar för att möjliggöra ett bibehållande av det skydd mot egendom som en tänkt samhällsutveckling kan ge och resultera i. Detta anser jag leder till slutsatsen att bodelningsinstitutet behöver en annan grund än likadelningsprincipen. Om likadelningsprincipen kvarstår föreligger risk för att äktenskapsinstitutet ej klarar av att hänga med i samhällsutvecklingen. Risk föreligger att allt för stora problem och oskäligen resultat skall kanta äktenskapsregleringen och praxis på området i framtiden. Om lagstiftaren ej är mogen för att helt frångå eller ifrågasätta principen så bör i vart fall avgränsningsproblematiken snävas åt eller ytterligare förtydligas för att omfattas av principen.

Käll- och litteraturförteckning

ARTIKLAR

Eriksson, Anders., SvJT 1989 s. 329
Några problem med anknytning till 1987 års familjerättsreform
[cit. Eriksson, A.]

Mannelqvist, Ruth., SvJT 2006 s. 379
Ersättningar till brottsoffer – samverkan eller kollision?
[cit. Mannelqvist, R.]

DOKTRIN

Agell, Anders., Brattström, Margareta., Iustus Förlag
Edita, Västerås (2011)
Äktenskap Samboende Partnerskap (femte upplagan)
[cit. Agell, A., Brattström, M.]

Carlén-Wendels, Thomas., Juristförlaget
Juristförlaget JF AB, Stockholm (1994)
Bodelning och arvskifte (nionde upplagan)
[cit. Carlén-Wendels, T.]

Grauers, Folke., Thomson Förlag
Bulls Graphics, Stockholm (2008)
Ekonomisk familjerätt – Makars och sambors egendom och bostad. Gåva, arv, testamente och boutredning (sjunde upplagan)
[cit. Grauers, F.]

Hellner, Jan., Radetzki, Marcus., Nordstedts Juridik AB
Elanders, Visby (2010)
Skadeståndsrätt (åttonde upplagan)
[cit. Hellner, J., Radetzki, M.]

Randquist, Madeleine., Granlund, Magnus., Olofsson, Christer., Schönning, Ola., Sjöberg, Michael., Svendenius, Marie., Studentlitteratur AB
Kristianstad Boktryckeri, Kristianstad (2010)
Ersättning vid personskada (upplaga 16:1)
[cit. Randquist, M.]

Rother-Schirren, Theddo., Schuldt, Johan., Sjösten, Mats., Teleman, Örjan., Vängby, Staffan., Wickström, Anita., Nordstedts Juridik AB
Novum Grafiska, Göteborg (2001)
Sveriges rikets lag, Familjerätt I, lagbokscommentaren
[cit. Rother-Schirren, T.]

Peczenik, Aleksander., Nordstedts Juridik AB
Elanders, Göteborg (1995)
Juridikens teori och metod
[cit. Peczenik, A.]

Ryrstedt, Eva., Juristförlaget
Wallin och Dalholm Boktryckeri AB, Lund (1998)
Bodelning och bostad – ekonomisk självständighet eller gemenskap
[cit. Ryrstedt, E.]

Teleman, Örjan., Nordstedts Juridik AB
Elanders Sverige AB, Vällingby (2011)
Bodelning – under äktenskap och vid skilsmässa (femte upplagen)
[cit. Teleman, Ö.]

Tottie, Lars., Teleman, Örjan., Nordstedts Juridik AB
Elanders Sverige AB, Mölnlycke (2010)
Äktenskapsbalken – En kommentar
[cit. Tottie, L., Teleman, Ö.]

OFFENTLIGT TRYCK

Departementspromemorior

Ds 2005:34 *Några bodelningsfrågor*

Lagförarbeten i NJA II

NJA II 1921 *Den nya giftermålsbalken*

Propositioner

Proposition 1977/78:126 *om ersättning för brottsskador.*

Proposition 1978/79:12 *om underhåll till barn och frånskilda, m.m.*

Proposition 1986/87:1 *om äktenskapsbalk m.m.*

Proposition 1998/99:41 *Ändringar i brottsskadelagen.*

Proposition 2000/01:68 *Ersättning för ideell skada.*

Proposition 2000/01:79 *Stöd till brottsoffer.*

Proposition 2006/07:32 *Skadestånd och bodelning.*

Statens offentliga utredningar

SOU 1964:35 Äktenskapsrätt – förslag av familjerättskommittén.

SOU 1972:41 *Familj och äktenskap*

SOU 1977:33 *Underhåll till barn och frånskilda*

SOU 1981:85 *Äktenskapsbalk*

Utskottsbetänkanden

LU 1986/87:18 *om äktenskapsbalk m.m.*

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 1935 s. 613

NJA 1936:75

Svea Hovrätt

Svea Hovrätts dom 2002-06-07 mål nr: T 5446-01